

IZZIV

Glasilo Društva Novo mesto

Izhaja polletno – 15. junija in 15. decembra

Odgovorna urednica: Tina Cigler
Lektorira: Nina Štampohar
Letna naročnina 5 evrov.

Člani dobivajo IZZIV brezplačno.
Priprava za tisk: Etna studio, Boštjan Grubar s.p.
Tisk: Nonparel d.o.o.

Poštnina plačana pri pošti 8105 Novo mesto

BESEDA UREDNICE

Decembrska razvojna konferenca regije JV Slovenija, ki je bila namenjena razmisleku o usmeritvah v obdobju 2021–2027, je presenetila z nekaterimi podatki. Materialna blaginja je v naši gospodarsko napredni regiji po skoraj vseh kazalcih nadpovprečna. Imamo službe, stanovanja in visok razpoložljiv dohodek na prebivalca. Toda kazalci kakovosti življenja v regiji in kazalci subjektivne ocene blaginje kažejo, da nismo zadovoljni. Posebej porazen je kazalec socialnega kapitala, po katerem smo najslabši v Sloveniji. Socialni kapital pomeni sodelovanje in vpetost v socialne mreže, kar pri posamezniku povečuje občutek pripadnosti in zaupanja, na ravni skupnosti pa omogoča uporabo njegovega znanja v dobro družbe. Zato je velik socialni kapital tesno povezan z razvitostjo družbe. Dva članka v tokratnem Izzivu dobro ilustrirata posledice izključevanja prebivalcev iz načrtovanja razvoja. Ob njihovih klicih se pristojni najbrž zanašajo na rek 'psi lajajo, karavana gre dalje'. A karavana za sabo pušča nezadovoljstvo. In slabšo kakovost življenja.

Foto: Judita Podgornik Zaletelj

Premikali so meje

Društvo Novo mesto je svoje jubilejno 25. leto delovanja decembra 2019 okronalo z javno podelitvijo naziva častni član društva trem ustanovnim in dolga leta zelo dejavnim članom: Marjanu Moškonu, Marijanu Lapajnetu in Matjažu Verbiču.

Tina Cigler, Igor Vidmar

Vsi trije so pomembno prispevali k uspešnosti, prepoznavnosti in ugledu društva. **Marjan Moškon**, tudi častni občan Mestne občine Novo mesto, je več let urejal društveni časopis. V občinskem svetu je kot svetnik Društva Novo mesto prispeval k ohranitvi gozdička v Drgančevju za gradnjo univerzitetnega središča, preprečil je prodajo Televizije Novo mesto in pripravil tudi projekt zapore Glavnega trga za promet in organizacije vsakodnevni poletnih prireditvev, do česar pa zaradi takratnih pritiskov ni prišlo. Arhitekt **Marijan Lapajne** se še danes poglobljeno posveča arhitekturni in prostorski problematiki Novega mesta, posebno skrb

namenja zgodovinskemu mestnemu jedru in Kandiji. Na prostorske in razvojne težave in priložnosti je opozarjal s pripombami, predlogi, fotografijami, novinarskimi konferencami, razstavami in publikacijami. V zadnjem času se je posvečal problematiki umeščanja 3. razvojne osi v urbani prostor Novega mesta. **Matjaž Verbič** je bil dolgoletni blagajnik, organizator nastopa društva na lokalnih volitvah, dejavno je sodeloval pri izvedbi pogovornih večerov društva, skrbel za stike z javnostmi in vodil soočanja županskih kandidatov. V obdobju krize vodenja društva je bil kot vršilec dolžnosti predsednika nedvomno zaslužen za nemoteno delo-

vanje in ohranitev članstva. Priznava jim je podelila Eva Simič, tudi ona častna članica društva. Poleg njih štirih naziv nosijo še Leon Štukelj, Vladimir Braco Mušič, Bogdan Osolnik, Anton Škerlj in Staša Vovk. V spomin na zadnje vsako leto ob Tem veselem dnevu kulture poteka Stašin večer, ki je bil decembra 2019 v Knjižnici Mirana Jarca in je poleg izjemnega kulturnega programa gostil tudi podelitev omenjenih priznanj. Besedo so imele ženske, pesnice, tri Novomeščanke in Ljubljanka – Klavdija Kotar, ki je večer tudi vodila, Tatjana Pregl Kobe in Nina Dragičević ter Nina Kremžar –, ki so pred polnim avditorijem predstavile svojo izbrano poezijo.

Zavzemanje za vključujočo lokalno skupnost terja stalno skrb; pravzaprav smo na poti, ki se nikoli ne konča. Članicam in članom želimo pogum, ravno prav samosvojesti in dobre argumente.

Na modro in dostojanstveno leto
2020!

Društvo Novo mesto

Gubčeva ulica 11, 8000 Novo mesto

društvo.novo.mesto@gmail.com

www.drustvo-novo-mesto.si

www.facebook.com/drustvonovomesto

Kljub opominu Evropske komisije se izključevanje javnosti nadaljuje

V Izzivu, ki je izšel junija 2018,¹ smo objavili odmeven prispevek z naslovom Namesto vzhodne obvoznice plačljiva hitra cesta. Predstavili smo številne nezakonitosti pri načrtovanju gradnje hitre štiripasovne cestninske ceste skozi naselja Novega mesta. Čeprav je naša država neustrezno zakonodajo po prejetem opominu Evropske komisije uredila, pa ni storila ničesar z načrti, ki so bili sprejeti na podlagi neustrezne zakonodaje. Ker akterji izgradnje 3. razvojne osi še naprej kršijo tako evropsko kot slovensko zakonodajo, bo v naselju Ločna-Mačkovec zato lahko nad glavami krajanov mimo njihovih zakonskih pravic zrasla štiripasovnica, po kateri bo na dan vozilo 20 000 tovornih vozil.

Mateja Jaklič, foto: Mateja Jaklič, simulacija: Dejan Glavaš Radovanovič

Spomnimo, gre za gradnjo ceste na podlagi prostorskega načrta,² za katerega je Evropska komisija (EK) ugotovila, da njegovi pripravljavci niso upoštevali okoljskih predpisov Evropske unije (EU). Javnost namreč ni mogla sodelovati pri pripravi načrta, ampak je bila zgolj seznanjena z eno in edino rešitvijo umestitve objekta v prostor, brez morebitnih drugih variantnih rešitev in še to v fazi, ko kljub pripombam javnosti ni bilo več možnosti za spremembe.

Dars poskuša pridobiti okoljevarstveno soglasje

O tem, ali je predviden poseg v prostor (gradnja hitre ceste na s spornim načrtom predvideni lokaciji) okoljsko sprejemljiv, trenutno odloča Agencija RS za okolje (ARSO). 30. 4. 2019 smo namreč na spletni strani ARSO zasledili objavo javnega naznanila, s katerim je ARSO pozval vso zainteresirano javnost,³ da v roku 30 dni od objave poda pripombe na Poročilo o vplivih na okolje za gradnjo državne ceste od priključka NM-vzhod do priključka Osredok – tj. v dolžini 5,5 kilometra (do Revoza). Na podlagi te objave smo izvedeli, da investitor Dars, d. d., že pridobiva okoljevarstveno soglasje za predvideno traso te hitre ceste.

Okoljevarstveno soglasje (OVS) je namreč odločba, ki jo mora še pred izdajo gradbenega dovoljenja pridobiti vsak investitor, če namerava izvesti v prostor poseg, ki ga poseben predpis⁴ uvršča med posege, ki lahko pomembno vplivajo na okolje zaradi velikosti objekta, njegovega obsega, lokacije in drugih značilnosti. O tem, ali so izpolnjeni pogoji za izdajo OVS ali ne, odloča

ARSO v postopku presoje vplivov na okolje. Podlaga za presojo vplivov je obsežna dokumentacija, ki jo mora k vlogi za izdajo okoljevarstvenega soglasja predložiti investitor, to sta projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja in Poročilo o vplivih na okolje (PVO).⁵

ARSO je z javnim naznanilom poleg poziva k posredovanju pripomb pozval tudi k priglasitvi udeležbe v postopek izdaje OVS (v roku 35 dni od objave javnega naznanila), in sicer:

- tiste osebe, ki so lastniki ali drugi posestniki nepremičnin, ki so določene v območju vplivov gradnje in uporabe ceste na podlagi prikazov v PVO,
- nevladne organizacije s pridobljenim statusom delovanja v javnem interesu na področju okolja.

To pomeni, da če bi navedeni le sporočili, da se priključajo v postopek, bi jim ARSO priznal status stranskega udeleženca v postopku. Stranski udeleženci imajo namreč v postopku v okviru zagotavljanja varstva njihovih pravnih koristi enake procesne pravice in dolžnosti kot stranka.

Hkrati pa je ARSO pozval, da udeležbo v postopek priglasijo tudi tiste osebe oziroma lastniki nepremičnin, ki niso prikazani v območju vplivov v PVO, pa kljub temu menijo, da bodo vplivi gradnje in uporabe ceste posegali tudi v njihove pravice in pravne koristi. Te osebe bi morale v primeru priglasitve udeležbe v svoji vlogi navesti, v čem je njihov pravni interes, zaželeni (ne pa obvezni!) pa so tudi dokazi o navedenem.

Potek t. i. tretje razvojne osi skozi naselje Ločna-Mačkovec. Na tem mestu je bila z občinskim prostorskim načrtom sicer predvidena vzhodna obvoznica z drevoredom, ločenimi kolesarskimi in pešpotmi ter priključkom za poslovno cono Mačkovec. Zdaj pa bo dobesedno nad glavami krajanov tekla plačljiva hitra štiripasovnica za regijski in evropski tranzit, po kateri bo na dan vozilo 20 000 težkih tovornih vozil.

V PVO je torej določeno, kdo ima pravico do sodelovanja v postopku izdaje OVS, zgolj s tem da sporoči, da se priključa v postopek. Pri tem je treba poudariti, da PVO izdelava zasebno podjetje, ki ga naroči in plača investitor, katerega namen je seveda čimprejšnja uresničitev načrtovane investicije. To podjetje ne potrebuje licence za izdelavo PVO, njegovi izdelovalci – inženirji biologije, fizike in podobno – niso organizirani v nobeno zbornico ali združenje, ki bi mu disciplinsko ali kako drugače odgovarjali za nestrokovnost oziroma v nasprotju s pravili stroke izdelano dokumentacijo. Izdelovalci PVO torej za morebitno nestrokovnost izdelanega poročila ne odgovarjajo nikomur. Njihova edina odgovornost je, da se udeležijo usposabljanj, ki jih občasno organizira Ministrstvo za okolje in prostor oziroma zanj ARSO.

Krajan naj ne bi čutili vplivov gradnje in uporabe štiripasovnice?

Na podlagi pregleda javno objavljene dokumentacije (januar 2019)

je zainteresirana javnost ugotovila številne nepravilnosti in pomanjkljivosti. ARSO je tako prejel pripombe, ki sta jih poslala tudi Društvo Novo mesto in Krajevna skupnost Ločna-Mačkovec (v nadaljevanju KS), skozi naselja katere je predviden potek hitre ceste že takoj na začetku gradnje od priključka NM – vzhod. Svet KS je bil ustanovljen šele 22. 5. 2019 in na konstitutivni seji sveta je krajanka podala pobudo za klic zbora krajanov. Ta je bil 28. 5. 2019 in na njem so krajanji sklenili, da KS poda pripombe na dokumentacijo za izdajo OVS in da se priključi v postopek.⁶

Krajanji KS so ugotovili, da je vplivno območje gradnje in uporabe hitre štiripasovne ceste določeno zgolj na območje urejanja približno deset metrov, čeprav je cesta namenjena tranzitu 20 000 težkih tovornih vozil na dan⁷ in čeprav bodo za izgradnjo potrebna težka gradbena dela (npr. pilotiranje stebrov v oddaljenosti približno deset metrov od prvih hiš). 'Strokovno' izdelana PVO torej pravi, da izven območja desetih metrov ne bo hrupa, prahu in vibracij v času grad-

nje niti ne bo hrupa, onesnaženja zraka in vibracij v času uporabe hitre štiripasovne ceste skozi stanovaljska naselja. To je pomenilo, da so številni krajan KS in tudi vasi Krka morali vložiti obrazložene zahteve za vstop v postopek (npr. zakaj menijo, da bo s pilotiranjem v oddaljenosti 12 metrov od lokacije njihovega doma prišlo od hrupa, vibracij, prahu in s tem do vplivov na njihovo nepremičnino in življenje v njej), namesto da bi se zgolj priglasili v postopek, kar bi lahko storili, če bi bili vključeni v območje vplivov na podlagi PVO.

Nerazumno kratek rok za posredovanje nerazumnih dokazov

ARSO je status stranskega udeleženca v postopku priznal le tistim osebam (vloženih je bilo približno 100 zahtev), katerih zemljišča so zajeta v prikazu vplivov v PVO. Teh oseb pa je na območju KS le osem. Vsem ostalim je ARSO v začetku avgusta 2019 poslal dopis, naj dopolnijo svoje zahteve za vstop v postopek, in sicer tako, da predložijo dokaze za trditve, da bo gradnja (npr. pilotiranje stebra) lahko povzročila hrup, vibracije in prah prebivalcem hiš, ki stojijo deset metrov stran od teh posegov. Rok za predložitev dokazov je bil osem

Priključek na avtocesto Novo mesto – vzhod bo med gradnjo zaprt skoraj štiri leta, v dokumentaciji pa niso predvideni vplivi preusmerjenega prometa na druge lokacije, čeprav jih bosta seveda čutila celo Novo mesto in njegova okolica, ne le krajan KS Ločna-Mačkovec. Dokumentacija ne vsebuje Prometne študije v času gradnje hitre ceste.

dni od prejema poziva. Zakonodajalja sicer ne določa, kaj je primeren rok za dopolnitev zahtev, vendar pa bi moral biti določen v skladu s časom, v katerem je upravičeno pričakovati, da bo vložnik lahko odpravil pomanjkljivosti. Krajan so v določenem roku pridobili in na ARSO posredovali spletne objave različnih študij, ki jih je izdelala in javno objavila stroka, spletne objave različnih mnenj pristojnih mednarodnih institucij, podatkov na spletnih straneh državnih organov in institucij, strokovnih in drugih člankov – vse v zvezi z

vplivi gradnje in uporabe avtocest na območju 500 metrov, z vibracijami pri gradnjah, onesnaženjem zraka z delci PM10, s svetlobnim onesnaževanjem. ARSO je zahteve za vstop zavrnil z obrazložitvijo, da posredovani dokazi za trditve niso strokovni in se tudi ne nanašajo na konkretno parcelo. Torej: vsak državljan kot prava neuka stranka bi moral v času poletnih dopustov v roku osmih dni predložiti posebej naročeno študijo za svoje trditve, pri čemer je najbrž nemogoče pričakovati, da bi bil kdor koli sposoben v osmih dneh preučiti obsežno PVO in v tem roku tudi izdelati študijo.

ARSO neupravičeno zavlačuje z za investitorja neugodno odločitvijo

Pri tem je treba poudariti, da je Dars, d. d., vlogo za izdajo OVS vložil na ARSO že marca 2018. ARSO ga je od takrat do danes že večkrat pozval k dopolnitvam, predložitvam dokazov, mu dal možnost, da se izjavi – pri tem pa mu je za vsak poziv določil 30-dnevni rok. Tudi ko je ugotovil, da pogoji niso izpolnjeni, zahteve za izdajo OVS ni zavrnil, ampak je dal investitorju vedno novo možnost, da dokumentacijo dopolni in celo spremeni. To pomeni, da ARSO neupravičeno zavlačuje z odločitvijo, ki bi bila neugodna za investitorja, državljanom pa krši pravice v postopku in nanje celo prenaša finančno breme dokazovanja splošno znanih dejstev. Cilj upravnega postopka namreč ni le zaščita pravic (glavne) stranke in javne koristi, temveč vseh prizadetih oseb v konkretni zadevi. ARSO bi moral po uradni dolžnosti zato tudi med postopkom paziti, da so v njem udeleženi vsi, ki imajo to pravico, oziroma vsi, na katerih pravice ali pravne koristi bi lahko odločba vplivala. Zaključimo: ARSO torej pri odločanju o izdaji OVS krši načelo varstva pravic strank in načelo ekonomičnosti postopka ter načelo enakosti pred zakonom. Postopek pred ARSO je nepošten, pristranski in nedopustno drag.⁸

Krajan so vložili pritožbe zoper sklepe. O pritožbah odloča Ministrstvo za okolje in prostor, ki v času priprave tega prispevka o pritožbah še ni odločilo.

Poglejmo še nekaj dejstev

1. PVO izdeluje podjetje Aquarius, d. o. o., in sicer v okviru pogodbe *Izdelava PGD in PZI za gradnjo 1. in 2. etape (5,5 km od Revoza) nove prometne povezave med avtocesto A2 Ljubljana-Obrežje pri Novem mestu do priključka Maline* v vrednosti 2.131.019,13 € (z DDV). Kot piše na portalu javnih naročil, je investitor deležen

tudi strokovno svetovalnih in inženirskih storitev za izgradnjo 1. in 2. etape tretje razvojne osi – jug v vrednosti 5.398.725,82 € (z DDV). Za predvideno gradnjo ima investitor na voljo tudi specialistične svetovalne storitve pri izdelavi projektne dokumentacije in druga strokovna gradiva v okviru upravljanja prometa na avtocestah in hitrih cestah v vrednosti 297.436,00 € (z DDV). Za »revizijo projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja (PGD) in projekta za izvedbo (PZI)«, je bila sklenjena pogodba v vrednosti 23.037,65 € (z DDV) in dodatno še ena v vrednosti 7.612,80 € (z DDV). Skupaj torej več kot 7,5 milijona evrov za izdelavo in svetovanje pri pripravi dokumentacije. Kaj ostane malemu človeku?

2. Izdelovalec PVO (Aquarius, d. o. o.) je z vidika verodostojnosti in strokovnosti že znan po očitno dragih storitvah in neresnih zaključkih svojih poročil: očitno deluje zgolj v prid naročnika z neupravičenim pridobivanjem javnih sredstev. To potrjuje tudi raziskava, objavljena na spletni strani RTV Slovenija – Ekstravizor (dostopna na <https://ekstravizor.rtvlo.si/projekt/skupina2/2/2/3>), v kateri zasledimo, da to podjetje za vsako dopolnitev oz. spremembo v PVO zaračunava dodatnih 20 000 € ali več. Investitor je v konkretnem primeru že štirikrat dopolnjeval 'strokovno izdelano' PVO.
3. Ena izmed pripomb na objavljeno dokumentacijo je bila tudi, da ta ne vsebuje Prometne študije v času gradnje hitre ceste. V času gradnje je namreč predvideno zaprtje priključka na avtocesto NM – vzhod za približno štiri leta, v dokumentaciji pa niso predvideni vplivi preusmerjenega prometa na druge lokacije. KS je županu MONM posredovala pobudo za predstavitev študije prometa na Zboru občanov, saj bo skoraj štiriletno zaprtje priključka na avtocesto NM – vzhod vplivalo na celo Novo mesto in njegovo okolico, ne le krajan KS Ločna-Mačkovec. Župan je 14. 10. 2019 odgovoril, da bodo študijo predstavili, ko bo izdelana.
4. V času vložitve pritožb je ARSO od investitorja prejel novo dokumentacijo za presojo vplivov na okolje z datumom september 2019. To pomeni, da je lahko vsebina te dokumentacije tako spremenjena, da bi lahko bilo zdaj v PVO zajeto tudi zemljišče osebe, ki ji prej ARSO tega statusa ni priznal. To lahko pomeni, da je ARSO prenašal odločilo o zahtevah za vstop v postopek.

Strokovna presoja vplivov na okolje ni pokazala, da bi gradnja in uporaba štiripasovnice lahko vplivali na življenje ljudi v enajst metrov oddaljenih hišah. Krajan, ki so se na to pritožili, so morali v roku osem dni predložiti dokaze za svoje trditve, da bo med gradnjo in tudi uporabo ceste prihajalo do hrupa, prahu, vibracij in onesnaženja zraka.

5. Če se bo postopek nadaljeval, bo moral ARSO še enkrat objaviti javno naznanilo za novo dokumentacijo in izvesti ustno obravnavo, na katero bo moral povabiti stranke in tiste, ki jim je priznal status stranskega udeleženca. Na obravnavi bodo seznanjeni s potekom postopka in celotno dokumentacijo, na kar bodo lahko podali pripombe. Vročena jim bo tudi odločitev ARSO, proti kateri bodo lahko vložili pravna sredstva.

6. Dokler pred ARSO ne bo pravnomočno odločeno o zahtevah za vstop v postopek, ni mogoče izdati okoljevarstvenega soglasja. To pomeni, da bodo v primeru zavrnitve pritožb lahko sproženi še najmanj postopki pred tremi slovenskimi sodišči (Upravnim sodiščem RS, Vrhovnim sodiščem RS in Ustavnim sodiščem RS).

7. Okoljevarstveno soglasje je sestavni del projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja. Zato lahko investitor za izdajo gradbenega dovoljenja zaprosi šele po izdaji pravnomočnega okoljevarstvenega soglasja. Torej morebitni izdaji okoljevarstvenega soglasja sledi še en postopek – postopek odločanja o izdaji gradbenega dovoljenja na Ministrstvu za okolje in prostor.

8. Čeprav še nima okoljevarstvenega soglasja, je Dars, d. d., že decembra 2018 na Ministrstvo

za okolje in prostor (MOP) vložil zahtevo za izdajo gradbenega dovoljenja za gradnjo 3. razvojne osi – jug (v dolžini 5,5 km). Njegova vloga je celo formalno nepopolna, ker še nima pridobljenih vseh zemljišč za gradnjo. Gradbeni zakon⁹ v 35. členu določa, da je zahteva za izdajo gradbenega dovoljenja med drugim popolna, ko investitor k vlogi predloži tudi dokazila o pravici do gradnje, če ta pravica še ni vpisana v zemljiško knjigo; če ne, mora najpozneje v 15 dneh od prejema vloge zahtevati njeno dopolnitev. MOP očitno zahtevka za izdajo gradbenega dovoljenja sploh ne obravnava oziroma zavlačuje z odločitvijo v prid investitorju, saj bi moral zahtevek investitorja po letu dni formalno nepopolne vloge že zdavnaj zavreči. Roki namreč tečejo tudi za organ, ne le za stranke. Krajan se bodo zato priglasili tudi v ta postopek, takoj ko bo to smiselno.

9. KS o vseh nepravilnostih v postopku izdaje OVS seznanja predstojnico ARSO in hkrati tudi Inšpektorat za javni sektor, ki med drugim opravlja nadzor nad izvajanjem predpisov, ki urejajo upravni postopek.¹⁰ ARSO v svojem odgovoru z dne 23. 10. 2019, ki ga je prejelo tudi Društvo Novo mesto, očitke KS večinoma zanika, hkrati pa priznava, da so dokumentacije PVO pomanjkljive, pogosto neustrezne (torej si lahko razlagamo, da so nestrokovno pri-

kazani tudi vplivi gradnje in uporabe objektov na lastnike nepremičnin, ARSO pa kljub temu le na njihovi podlagi določa stranke v postopku, o. p.). ARSO pojasnjuje, da je lahko na podlagi veljavne zakonske ureditve k rešitvi te problematike pristopil z vnovično organizacijo dodatnih izobraževanj za izdelovalce PVO.

10. Članica Društva Novo mesto je od Službe Vlade RS za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (v nadaljevanju: Služba) na podlagi Zakona o dostopu do informacij javnega značaja prejela dokument, v katerem piše: »V okviru Operativnega programa za izvajanje kohezijske politike v programskem obdobju 2014–2020 je predvideno, da se bo iz sredstev evropske kohezijske politike sofinanciral projekt 3. razvojna os (južni del), prva in druga faza 1. etape hitre ceste od razcepa Novo mesto do priključka Osredok v dolžini 5,3 km. Upravičenec projekta bo DARS. Vloga za pridobitev EU sredstev je trenutno v pripravi in naj bi jo s strani Ministrstva za infrastrukturo, ki je posredniški organ, Služba prejela predvidoma v prvem četrtletju leta 2020. Glede na predvideno investicijsko vrednost projekta bo le-ta obravnavan kot t. i. veliki projekt, kar pomeni, da bo Služba vlogo posredovala na Evropsko komisijo v potrditev, ki bo v nadaljevanju izdala tudi sklep o potrditvi projekta (ob predpostavki, da

bo vloga popolna in ustrezna).«

Članica Društva Novo mesto se je na okoljski konferenci na Hrvaškem v začetku decembra 2019 srečala tudi s predstavniki Evropske komisije. Predstavila jim je sporne postopke v zvezi z uresničevanjem investicije na podlagi Uredbe o DPN, za katero je komisija že ugotovila, da je neskladna s pravom EU in je naši državi decembra 2016 poslala tudi pisni opomin. Predstavniki so izrazili željo, da se jih o predvidenem financiranju tega projekta s sredstvi EU (tj. gradnje na podlagi sporne Uredbe o DPN) obvezno tudi pisno seznanijo. Pisna seznanitev je v pripravi, hkrati pa bo podana tudi obrazložena pobuda za vnovično odprtje primera.

- Elektronska različica časopisa je dostopna na povezavi https://www.drustvo-novo-mesto.si/images/glasilo/2018/IZZIV_XVII_1.pdf.
- Uredba o državnem prostorskem načrtu za državno cesto od avtoceste A2 Ljubljana–Obrežje pri Novem mestu do priključka Maline, Uradni list RS, št. 102/12.
- Javnost, ki lahko sodeluje v postopku izdaje okoljevarstvenega soglasja, ker predviden poseg lahko povzroča onesnaževanje večjega obsega.
- Uredba o posegih v okolje, za katere je treba izvesti presojo vplivov na okolje (Uradni list RS, št. 51/14, 57/15 in 26/17).
- Poročilo o vplivih na okolje mora vsebovati zlasti:
 - opis obstoječega stanja okolja, vključno z obstoječimi obremenitvami,
 - opis nameravanega posega, vključno s podatki o njegovem namenu, kraju in velikosti,
 - opis predvidenih ukrepov za preprečitev, zmanjšanje in, če je to mogoče, odpravo pomembnejših škodljivih vplivov na okolje,
 - podatke, potrebne za ugotovitev in oceno glavnih vplivov nameravanega posega na okolje, ugotovitev ali oceno glavnih vplivov nameravanega posega na okolje in njihovo ovrednotenje,
 - pregled najpomembnejših alternativ, ki jih je nosilec posega preučil, z navedbo razlogov za izbrano rešitev, zlasti glede vplivov na okolje,
 - opredelitev območja, na katerem nameravani poseg povzroča obremenitev okolja, ki lahko vplivajo na zdravje ali premoženje ljudi, in
 - poljudni povzetek poročila, ki je razumljiv javnosti (54. člen Zakona o varstvu okolja, Uradni list RS, št. 39/06 in nadaljnji).
- https://www.dolenjskistil.si/2019/05/28/219879/novice/dolenjska/Nalozba_izrednem_zboru_krajanov_o_okoljevarstvenem_soglasju_za_tretjo_razvojno_os/.
- Dolenjski list, 28. 3. 2019. Proti ciljem potihlo in brez žarometov.
- Člen 11 Direktive 2011/92/ES prepušča nepristranski in nedopustno drag postopek.
- Uradni list RS, št. 61/17 in 72/17 – popr.
- Ugotovitve inšpektorata bodo objavljene na spletni strani društva, takoj ko bomo z njimi seznanjeni.
- Uradni list RS, št. 51/06 – uradno prečiščeno besedilo, 117/06 – ZDavP-2, 23/14, 50/14, 19/15 – odl. US, 102/15 in 7/18.
- Dokument št. 090-2/2019-13 z dne 29. 11. 2019.

Poštna poslovalnica na Novem trgu ostaja, a ne nujno v tej stavbi

»Ali bomo ostali brez pošte?« so se spraševali zaskrbljeni meščani, ko je Pošta Slovenije napovedala prodajo svoje stavbe na Novem trgu. Pošta zagotavlja, da poslovalnica 8105 Novo mesto ostaja, objekt pa prodajajo, ker ga ne potrebujejo več. A ne prodajajo le stavbe, temveč tudi pripadajoča zemljišča, ki so v javni rabi. Elektronska dražba, s katero so želeli poiskati kupca, sicer ni bila uspešna.

Luka Rems, foto: Boštjan Pucelj

Za potrebe poštne dejavnosti leta 1961 zgrajen objekt PTT je bil v prvotni podobi redke primer modernistične arhitekture v Novem mestu. Zlasti starejša generacija ga ima za nekakšen zaščitni znak novomeške pošte. A časi se spreminjajo in z njimi tudi Pošta Slovenije, ki se mora prilagajati vse bolj zaostrenim razmeram na trgu. Kot je za Dolenjski list¹ povedal direktor celjske poslovne enote Pošte Slovenije Cvetko Sršen, so o prodaji začeli razmišljati že leta 2010, intenzivno pa so se z njo ukvarjali po letu 2015, ko so ukinili poslovno enoto Novo mesto in odprli regijski poštni center oziroma pretovorno pošto na Cikavi. Pošta od takrat uporablja le del kletnih prostorov, pritličje in pisarne v drugem nadstropju. Novih najemnikov jim kljub prizadevanjem ni uspelo pridobiti, zato so se v imenu ekonomičnosti in racionalizacije odločili za prodajo.

Tudi pošta v Bršljinu (za enkrat) ostaja

Čeprav je Pošta Slovenije napovedovala, da bo do konca leta 2019 zaprla svojo poslovalnico v Bršljinu (pošta 8104 Novo mesto na Ljubljanski cesti 27), zdaj sporoča, da tega v letu 2020 še ne namerava storiti. K odločitvi sta najbrž pripomogla negativen odziv javnosti in posredovanje novomeškega župana. Morebitno zaprtje bršljinke pošte in ohranjanje poslovalnice v sklopu regijskega poštnega centra na Cikavi bi bilo nesmiselno, saj je Bršljin trgovsko živahen predel Novega mesta, Cikava pa je od središča mesta precej oddaljena obrtna cona.

Kupca za izklicno ceno 1,35 milijona evrov na dražbi ni bilo

Poslovalnica na Novem trgu ostaja, a ne nujno v obstoječi stavbi. Pošta Slovenije je ob prodaji prostorov pripravljena skleniti začasni povratni najem dela prostorov v pritličju za potrebe poštne poslovalnice. Po besedah Cvetka Sršena je vse odvisno od kupca. Če dogovora o najemu ne bo, bodo iskali nadomestno lokacijo. Društvo Novo mesto ob tem pričakuje, da bomo občani deležni primerljive ravni poštne storitve.

Pošta Slovenije se je odločila za prodajo z elektronsko dražbo, ki je potekala 18. septembra 2019 na spletni strani Unija dražbe. Izklicna cena je bila določena pri 1,35 milijona evrov, vendar stavbe niso uspeli prodati in bodo poskušali znova.

V prodaji so tudi dovozne poti, parkirišča in površine za pešce

Kot je mogoče razbrati iz spremeljajočega gradiva, so predmet prodaje tudi pripadajoča zemljišča, ki vključujejo dovozne poti, parkirišča in površine za pešce. V prodaji sta tako parceli št. 1280/1 in 1280/10, ki v naravi predstavljata cesto ter s tem edini avtomobilski dostop do Kulturnega centra Janeza Trdine (KCJT) in parkirnih površin na mestu nekdanje poslovne stavbe Novi trg 6. Prodajata se tudi parceli št. 1280/4 in 1280/5, po katerih potekajo površine za pešce. Na prodajajočih parcelah št. 1279/1 in 1279/2 sta javno parkirišče in ploščad za pešce. V neposredni bližini odcepa ceste, ki vodi proti KCJT, se prodajata parceli št. 1280/7 in 1280/11 (vse katastrska občina 1456-Novo mesto), ki sta bili že do zdaj dejansko v domeni Mestne občine Novo mesto (MONM), saj je ta skrbel za košnjo trave in pobiranje parkirnine. Glede na zemljiško knjigo nobena od navedenih parcel ni

Ali na mestu nekdanje poslovne stavbe Novi trg 6 potrebujemo novo palačo?

V neposredni bližini poštne stavbe na Novem trgu poteka še ena pomembna zgodba. Konec leta 2015 je družba Trgograd, d. o. o., Litija na dražbi kupila nekdanjo poslovno stavbo Novi trg 6 in jo porušila. MONM je nato začela s pripravo občinskega podrobnega prostorskega načrta Novi trg (OPPN Novi trg),⁴ s katerim bodo določeni podrobnejši prostorski izvedbeni pogoji za gradnjo novega objekta. Ministrstvo za okolje in prostor je odločilo, da je treba v postopku priprave OPPN Novi trg izvesti celovito presojo vplivov na okolje. Zunanji izvajalec je zato izdelal okoljsko poročilo, ki pa je bilo pomanjkljivo in potrebno dopolnitev. Prostorski akt je še vedno v fazi osnutka, načrtuje se izvedba arhitekturnega natečaja.⁵ Društvo Novo mesto meni, da vnovična pozidava ni primerna. Prostor je postal zračen, odprli so se pogledi na KCJT in stavbo občinske uprave na Seidlovi cesti, zato je smiselno ohraniti in obnoviti mestni park, ki so ga na tej lokaciji uredili v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Z načrtovanim posegom v prostor pred KCJT bomo v celoti izgubili edini mestni park v ožjem središču mesta, novo monumentalno stavbno telo poslovno-stanovanjskega objekta pa bo povsem osenčilo in volumensko nadvladalo na obrobju parka zleknjeno nizko arhitekturo KCJT, ki je avtorsko delo arhitekta Petra Kerševana iz leta 1975. Stališču društva pritrjujejo tudi rezultati naše spletne ankete iz leta 2017⁶ – večina sodelujočih je nasprotovala gradnji nove stavbe in se zavzela za ureditev mestnega parka.

obremenjena s služnostjo v korist MONM. Ker gre za različne prometne površine, bi morala MONM pristopiti k urejanju premoženjsko-pravnih zadev, kar pomeni odkup ali vsaj ustanovitev služnosti.

Bo občina lahko uveljavila predkupno pravico?

MONM ima v skladu z Odlokom o predkupni pravici Mestne občine Novo mesto² na navedenih parcelah predkupno pravico, vendar gre v tem primeru za paketno prodajo vseh zemljišč, kar pomeni, da bi morala MONM kupiti tudi stavbo. Če je ne potrebuje za dejavnosti v javnem interesu, pa uveljavljanje predkupne pravice ni upravičeno. Ali MONM stavbo potrebuje, je odprto vprašanje. Lahko bi jo na primer namenila za izvajanje izobraževalnih, mladinskih in kulturnih programov. Nedvomno je lahko težava visoka cena, ki bi močno obremenila občinski proračun, zato je treba poudariti, da so za zavarovanje javnega interesa na zemljiščih v javni rabi na voljo še druge možnosti.

Z MONM sporočajo, da so v stalnih stikih s Pošto Slovenije in sproti rešujejo vsa odprta vprašanja.³ Ker so po neuspešni dražbi napovedani novi poskusi prodaje (dražbe in tudi individualni pogovori s potencialnimi kupci), ima MONM priložnost, da se poskuša dogovoriti zgolj za odkup zemljišč, po katerih potekajo dovozne poti, parkirišča in površine za pešce.

1. Markelj, Lidija: Pošto prodajajo, a na Novem trgu ostaja, v: Dolenjski list, št. 37 (12. 9. 2019), str. 3.
2. Uradni list RS, št. 97/2008. Ta odlok ostaja v veljavi na podlagi 1. odstavka 269. člena Zakona o urejanju prostora (ZUreP-2, Uradni list RS, št. 61/2017).
3. Martinovič, Mirjana: Kaj pa dovozne poti?, v: Dolenjski list, št. 39 (26. 9. 2019), str. 4.
4. Sklep o začetku priprave občinskega podrobnega prostorskega načrta Novi trg (OPPN Novi trg) (Dolenjski uradni list, št. 35/2016).
5. Martinovič, Mirjana: Novi trg 6: Od rušenja že dobri dve leti, v: Dolenjski list, št. 26 (28. 6. 2018), str. 4.
6. Rezultati glasovanja: <https://www.drustvo-novo-mesto.si/urejanje-prostora/item/130-rezultati-ankete-o-pozidavi-parka-pred-kulturnim-centrom-janeza-trdine.html>.

Vprašljiva varnost pešcev in kolesarjev

Nova večnamenska pot ob Levičnikovi cesti¹ med Ločno in Žabjo vasjo je pešcem in kolesarjem omogočila enostavnejše prehajanje med tema mestnima predeloma, kar je zagotovo prispevek k trajnostni mobilnosti. A nepremišljeno načrtovanje in prevlada želje po povezanosti na račun prometne varnosti sta pripeljala do neprimernih rešitev. Ozke pločnike Ločenskega mostu si pešči delijo s kolesarji, na večnamenski poti pa je – čeprav je že končana – še vedno nekaj pomanjkljivosti.

Luka Rems, foto: Boštjan Pucelj

Ob novem prehodu za pešce in kolesarje (v km 0+325) stojita biča s svetlobnima prometnima znakoma. Eden od stebrov je bil tik ob kolesarski stezi, brez ustreznega odmika, kar so poskušali rešiti s popravki talnih oznak, a še vedno ni optimalno.

2. odstavek 15. člena pravilnika predstavlja izjemo in terja restriktivno razlago. Lokalna zožitev na premostitvenem objektu je lahko predmet uporabe takšne izjeme, vendar je treba pred tem presoditi vse okoliščine. Pločnika na Ločenskem mostu sta bila do zdaj v uporabi predvsem v času konic (povezava z Ragovsko in zdaj še z Žabjo vasjo). Po novem ga pogosteje uporabljajo tudi rekreativni športniki in mlade družine z otroškimi vozički. Zato so srečevanja že otežena (pešec in kolesar) oziroma brez umikanja na vozišče niso mogoča (mlada družina z otroškim vozičkom in kolesar). Pri tem ni nezanemarljivo, da sta pločnika dotrajana. Čeprav so med odpravljanjem pomanjkljivosti zalili obsežne vzdolžne razpoke, je površina neravna, na posameznih mestih so robniki močno poškodovani ali pa manjkajo. Dodatno nevarnost predstavlja pokrova jaškov, ki grozita z vdrtjem. Ob robnikih na ravni vozišča so luknje in obsežne poškodbe asfalta, v katerih zastaja voda, zato je ogroženost pešcev toliko večja.

Začasna rešitev, ki v resnici ni začasna

Odgovorni navajajo, da gre pri mešani površini za začasno rešitev, saj ji bo sledila temeljita rekonstrukcija Ločenskega mostu s konzolno razširitvijo. Toda gradbena dela se bodo začela po končani gradnji odseka južnega dela tretje razvojne osi med Novim mestom in Osredkom, ki bo potekala vsaj

tri gradbene sezone, napovedani datum začetka del (v prvi polovici 2020) pa ni realen. Družba za avtoceste v Republiki Sloveniji (DARS) kot investitor še vedno ni pridobila vseh potrebnih zemljišč. Postopek izdaje okoljevarstvenega soglasja se zaradi številnih dopolnitev še vedno ni zaključil z izdajo odločbe, zoper katero bo možna pritožba in pozneje tožba v upravnem sporu. Da bodo takšna pravna sredstva zagotovo izkoriščena, lahko sklepamo na podlagi vloženih zahtev za vstop v postopek in ostrega nasprotovanja prebivalcev Mačkovca. Po pravnomočnosti okoljevarstvenega soglasja bo treba dobiti še gradbeno dovoljenje. Vse to kaže, da bo do odprtja odseka tretje razvojne osi še zelo dolga pot, torej se odmika tudi rekonstrukcija Ločenskega mostu.

Vprašljiva zadostitev potrebni širini pločnika

Pojavlja se tudi vprašanje, ali je sprejeta rešitev sploh v skladu s predpisano minimalno širino pločnika iz 2. odstavka 15. člena pravilnika. Za širino pločnika velja širina utrjene površine od roba do roba, vključno s širino robnika, če je pločnik robničen. V širino pločnika seveda niso vključeni odmiki. V našem primeru so sicer zagotovili varnostni odmik mešane površine od vozišča, vendar je ta označen le na ravni vozišča. Ker pa gre pri Ločenskem mostu za premostitveni objekt z ograjo, bi bilo treba upoštevati tudi odmik mešane površine od stalnih ovir v širini 0,25 metra, kot to določa 11. odstavek 13. člena pravilnika. Kovinska ograja je

Del večnamenske poti poteka po nasipu, nekateri deli so v primerljivi ravni z Levičnikovo cesto. Ker ni varnostne ograje, lahko nepredvidni kolesarji ponekod zdrsnejo po brežini do cestišča. Na nekaterih mestih pa bi lahko voznik v primeru izgube nadzora nad vozilom pristal na večnamenski poti (npr. pri OMV-ju). Po Pravilniku o prometni signalizaciji in prometni opremi na cestah¹² morajo biti varnostne ograje tudi na nasipih, ki so višji od treh metrov, in na delih cest, kjer so možne nevarnosti (npr. vzporedni potek z drugimi cestami). MONM postavitev dodatnih ograj še preučuje.

Že leta 2004 sprejeti Odlok o ureditvenem načrtu za pešpoti in kolesarske poti Novega mesta² je predvidel izgradnjo povezave ob Levičnikovi cesti, ki je dolgo ostala le mrtva črka v prostorskem (izvedbenem) aktu. Premaknilo se je v prvem mandatu župana Gregorja Macedonija, ko so mestni strategji razdelili projekt na dva dela. Najprej so se lotili izdelave projektne dokumentacije za odsek od Ločenskega mostu do navezave pred križiščem v Žabji vasi (od km 0,220 do km 1,630), z umeščanjem kolesarskih površin na Ločenskem mostu pa so se začeli ukvarjati šele leta 2017 (od km 0,000 do km 0,220). Malo pred začetkom gradnje večnamenske poti jeseni 2018 je statična analiza Ločenskega mostu v sklopu izdelave idejnega projekta pokazala, da je most v zelo slabem stanju in da brez celovite obnove ne bo prenesel dodatnih obremenitev (konzolna razširitev za kolesarsko stezo). Društvo Novo mesto je glede tega poslalo dopis Direkciji Republike Slovenije za infrastrukturo (DRSI). Ugotovitve in odgovore smo objavili v prejšnji številki IZZiva.³

DRSI je Mestni občini Novo mesto (MONM) marca 2019 odobril vzpostavitev mešane površine za pešce in kolesarje na Ločenskem mostu, kar je v praksi tudi že narejeno. Kot so zapisali pri DRSI, označitev prometnega pasu, ki je namenjen mešanemu prometu, ali kolesarskega pasu na vozišču ni bila ustrezna rešitev, saj je povprečni letni dnevni promet prevelik. Zato je bila na predlog strokovne službe DRSI izdelana projektna rešitev: obojestranska mešana površina za pešce in kolesarje v širini 1,60 metra na obstoječih pločnikih, kar omogoča 15. člen Pravilnika o kolesarskih površinah (v nadaljevanju: pravilnik).⁴ Po uskladitvi tehničnih rešitev situacij, ki so del projekta večnamenske poti, je DRSI predlog izvedbe potrdil.

Mešana površina za pešce in kolesarje na Ločenskem mostu ni dobra rešitev

Za tako situacijo je vsaj deloma krivo neustrezno časovno načrtovanje projektov. Kolesarske površine na Ločenskem mostu bi morali obravnavati hkrati s preostalim delom večnamenske poti, vendar je prišlo do zamika. Na prvi pogled je očitno, da je Ločenski most v slabem stanju, zato bi morali ustrezne statične analize izvesti prej, da bi imeli več časa za razmislek in pripravo celovitega projekta obnove mostu. Po zagotovilih odgovornih naj bi šele v letu 2020 naročili izdelavo projektne dokumentacije za rekonstrukcijo mostu, z gradbenimi deli pa naj bi začeli po tem, ko bo dokončan odsek južnega dela tretje razvojne osi med Novim mestom in Osredkom, in sicer zaradi zagotavljanja primerne obvoza. Da bi do takrat zagotovili povezanost kolesarskih površin z Ločno, so se odločili vzpostaviti mešano površino za pešce in kolesarje na obstoječih pločnikih Ločenskega mostu, kar v tem primeru ni dobra odločitev, saj ogroža varnost pešcev, ki so najranljivejša skupina v prometu.

Pešci in kolesarji namreč med sabo niso primerljivi, saj se bistveno razlikujejo v hitrosti premikanja. Mešana površina je že v osnovi tvegana zaradi več stvari: konflikt med pešci in kolesarji, večja ogroženost otrok in starejših, težavno srečevanje s širšimi vozili (na primer kolo s prikolico ali mamica z otroškim vozičkom).⁵ Čeprav je bila v preteklosti za mešane površine priporočena širina vsaj 2,5 metra,⁶ pravilnik predpisuje širino najmanj dva metra (1. odstavek 15. člena), pri prostorskih omejitvah pa dopušča najmanj 1,6 metra (2. odstavek 15. člena),⁷ kar postavlja pod vprašaj upoštevanje varnosti v cestnem prometu.

Mešane površine za pešce in kolesarje na Ločenskem mostu so neustrezne in nevarne, sploh ker so pločniki, po katerih potekajo, preozki in dotrajani.

Začasna navezava večnamenske poti na Kandijsko cesto nima osvetlitve, zato je ponoči v temi.

stalna ovira, od katere je treba zagotoviti odmik kolesarske površine, kar mešana površina za pešce in kolesarje zagotovo je.⁸ Po naravi stvari se ta (splošen) odmik nanaša na vse vrste kolesarskih površin in na različne objekte, razen če je v posameznih določbah predpisan specialen odmik.⁹

Če upoštevamo odmik od stalne ovire (ograje), predpisana širina pločnika ni zagotovljena. V takšnem primeru lahko uporabimo 6. odstavek 9. člena Zakona o cestah (ZCes-1),¹⁰ ki omogoča odstopanje od zakonsko predpisanih rešitev, kar mora za državne ceste odobriti minister. Očitno ta možnost ni bila uporabljena in tudi ni videti, da bo.

Ker gre na Ločenskem mostu za kritično zožitev, bi bilo treba vzpostaviti prometno ureditev, kjer površina za pešce in kolesarje na mostu preide v površino samo za pešce, kolesar pa mora upoštevati pravila za pešce ali pa uporabljati vozišče. Na smiselnost takšne ureditve kažejo že opisani primeri težkih srečevanj.

Nekaj pomanjkljivosti tudi na večnamenski poti

Poleg težav na Ločenskem mostu je ostalo nekaj pomanjkljivosti tudi na poti ob Levičnikovi cesti, kjer v muldah zastajata voda in blato. Predvsem pa na izpostavljenih delih manjkajo ograje. Najbolj očitne pomanjkljivosti predstavljamo s fotografijami in komentarji.

Za konec o začasni navezavi večnamenske poti na Kandijsko cesto,

ki je bila urejena zato, ker še ni rekonstrukcije križišča v Žabji vasi, v sklopu katere bodo urejene pešceve in kolesarske površine. Vključevanje kolesarjev na Kandijsko cesto je nevarno, obenem pa zelo nepraktično za pešce, ki morajo – če ne želijo biti v prekršku – iti po pločniku nazaj do križišča v Žabji vasi. Začasna navezava ni razsvetljena, čeprav bi morala biti, saj gre za območje znotraj naselja in je večnamenska pot namenjena tudi pešcem.¹¹ To težavo so zaznali tudi na MONM in že načrtujejo osvetlitev »priključka«.

1. Državna cesta G2-105/0255.
2. Uradni list RS, št. 122/04.
3. IZZIV, leto XVIII, številka 1, str. 2–3. Elektronska različica časopisa dostopna na: <https://www.drustvo-novo-mesto.si/natisnili-smo/izziv/arhiv.html>.
4. Uradni list RS, št. 36/18.
5. Ministrstvo za infrastrukturo: Kolesarjem prijazna infrastruktura, Smernice za umeščanje kolesarske infrastrukture v urbanih območjih, verzija 1.0, Ljubljana (avgust 2017), str. 21.
6. Direkcija Republike Slovenije za ceste: Navodila za projektiranje kolesarskih površin, novelacija, Ljubljana (junij 2012), str. 25.
7. V smernicah iz 5. opombe se predlaga minimalno 1,75 metra širine, glej str. 21.
8. Glej 1. odstavek 2. člena Pravilnika o kolesarskih površinah.
9. Glej 6. odstavek 41. člena Pravilnika o kolesarskih površinah za podhode in predore.
10. Uradni list RS, št. 109/10, 48/12, 36/14 – odl. US, 46/15 in 10/18.
11. Glej 3. odstavek 59. člena Pravilnika o projektiranju cest (Uradni list RS, št. 91/05, 26/06, 109/10 – ZCes-1 in 36/18).
12. Uradni list RS, št. 99/15, 46/17, 59/18 in 63/19.

Prezrta dediščina železniške postaje v Bršljinu

Na rečno teraso med Marofom in Krko umeščena železniška postaja v Bršljinu predstavlja osrednje dolenjsko železniško vozlišče. Čeprav marsikdo nanjo gleda le kot na del dotrajane prometne infrastrukture, je njen pomen veliko širši. Dobro ohranjeni železniški objekti in naprave ter odmevno zgodovinsko dogajanje ponazarjajo kulturno dediščino, ki do zdaj ni bila ovrednotena. Z vpisom v register nepremične kulturne dediščine smo naredili prvi korak k zagotavljanju njenega varstva.

Luka Rems, foto: Boštjan Pucelj

Dotrajana dolenjska proga in železniška postaja Bršljin

»Kaj se ukvarjaš s to zastarelo železniško postajo?« slišim nekatere opazke, ki imajo širšo konotacijo. Dolenjci smo namreč že desetletja zanemarjeni v železniškem prometu, kar vpliva tudi na razpoloženje ljudi. Ker v preteklosti ni bilo kompleksnejših posodobitev železniške proge, so potovalni časi potniških vlakov zelo dolgi in nekonkurenčni osebnim avtomobilom.¹ V tovornem prometu ni nič bolje: zaradi nizke nosilnosti proge, ta znaša 20 ton na os, so vlakovne kompozicije manj izkoriščene, cena prevoza na enoto pa je posledično višja. Če k temu dodamo, da je cestni transport nasploh bolj prilagodljiv sodobnemu *just in time* načinu produkcije, je jasno, da na dolenjski progi tovorni vlaki vozijo čedalje redkeje.

Vse to se odraža na železniški postaji v Bršljinu, ki ne kipi od življenja. Tomaž Levičar je v reviji Park leta 2009 območje kolodvora opredelil kot neprivačen prostor ob železnici, mestni vpadnici in ne

Park novomeških železničarjev

Parna lokomotiva JŽ 25-019, ki je po zadnji vožnji parkirana ob kretniškem stolpu, zaradi izpostavljenosti vremenskim vplivom vidno propada. Ker stoji daleč stran od potniškega dela postaje, si je поблиže ni mogoče ogledati, zato je na mestu razmislek o njeni predstavitvi. Ena od možnosti za njeno novo umestitev je trenutno pozidan prostor med stavbo železniške postaje in tovarnim skladiščem, kjer je bila nekoč restavracija. Gostinski objekt, ki je bil vnovič zgrajen leta 1960, že dolgo ne služi več svojemu namenu in je zapuščen. Če bi prišlo do soglasja za odstranitev, bi lahko na njegovem mestu uredili urbano ploščad z nadstrešnico, kamor bi postavili parno lokomotivo. Celotna ureditev bi obsegala še klopi, pitnik in ambientalno osvetlitev. V tlak urbane ploščadi bi lahko v spomin na zadnjo vožnjo parne lokomotive vgravirali verz žalostinke, ki jo je mestna godba igrala 13. maja 1978 ob slovesu: *»Adjjo, pa zdrava ostani, še enkrat podaj nam roko, nikdar nas ne pozabi, če nafte zmanjkalo nam bo!«*

Na novo urejeni prostor med stavbo železniške postaje in tovarnim skladiščem bi lahko poimenovali kot Park novomeških železničarjev in se tako poklonili vsem železniškim delavcem, ki so v različnih (tudi burnih) zgodovinskih obdobjih zaznamovali in ohranili novomeški kolodvor.

nazadnje ob reki Krki, ki bi ga bilo treba preoblikovati in programsko obogatiti. »Zdaj tam pač ni drugega kot prodajalna železniških kart ter obskurna gostilna,« je ugotavljal.² Če želimo to narediti, moramo najprej razumeti, da bršljinska železniška postaja ni zgolj prometna infrastruktura, temveč dragocena in prezrta kulturna dediščina, ki se močno povezuje z družbenim dogajanjem v mestu ob Krki.

Pozabili na glavni novomeški kolodvor

Jasno je, da se zgodovina na železniški postaji v Bršljinu ni začela včeraj. Skupina starejših lepo oblikovanih zgradb, drugi tehnični objekti in naprave, spominska obeležja in parna lokomotiva nakazujejo zaokrožen historičen kompleks, ki zajema velik del prostora na rečni terasi nad reko Krko³ in je še posebej izpostavljen glede na sosednje prostorske ureditve.

V skladu z 9. členom Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1)⁴ se status kulturne dediščine pridobi z vpisom v register kulturne dediščine, ki predstavlja temeljno evidenco s tega področja. To je osnova, na kateri lahko vzpostavimo ustrezne instrumente varstva, kot je nepremični spomenik lokalnega ali državnega pomena. Ko sem pred časom brskal po registru, sem skoraj osuplo ugotovil, da železniška postaja v Bršljinu za razliko od kandijskega kolodvora,

železniškega predora in mostu čez reko Krko do takrat ni bila evidentirana kot kulturna dediščina.⁵ Kakšne so lahko posledice, kaže primer iz Divače. V sklopu rekonstrukcije divaške železniške postaje so leta 2013 porušili kamnit vodni stolp, saj varuhi dediščine pred tem niso poskrbeli za vpis v register ter zavarovanje, čeprav je ta izpolnjeval pogoje. Pri tem velja dodati, da so bile tehnične spremembe projekta mogoče, a je bilo zanje po besedah resornega ministrstva prepozno, saj je bil rok za dokončanje del vezan na črpanje evropskih sredstev.

Zakaj železniško postajo opredeliti za kulturno dediščino?

Dediščina so dobrine, podedovane iz preteklosti, ki jih Slovenci in priпадnici italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti ter drugi državljani in državljani Republike Slovenije opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, etnične pripadnosti, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas.⁶ Te precej abstraktno določene lastnosti se presojajo s strokovnimi merili vrednotenja, kot so avtentičnost, ohranjenost, pričevalnost, tipičnost, redkost itd.

Na železniški postaji Bršljin, ki so jo zgradili v sklopu dolenske proge leta 1894 in v večjem obsegu dogradili med letoma 1912 in 1914, se je ohranila večina tipičnih železniških objektov in njihova razporeditev v prostoru. V avtentični podobi so ohranjeni objekti, kot so postajno poslopje, okretnica, kurilnica za oskrbo parnih lokomotiv, remiza, vodni stolp, vodna črpalna postaja,⁷ kretniški postavljalnici in skladiščni prostor z nakladalno rampo. Tudi druge stavbe (npr. večja poslovna stavba – samski dom in gasilski dom), ki so bile zgrajene v različnih obdobjih za potrebe železniške dejavnosti, so bile smiselno vključene v zasnovo postaje in so obdržale izvirno zunanjo podobo. Navedeni objekti so večinoma še vedno v prvotni rabi, vsekakor pa se uporabljajo za železniške namene, kar drugod po Sloveniji ni običajno. Na območju železniške postaje so se ohranili tudi sistem cevovodov za oskrbo lokomotiv z vodo, napajalniki in starejše naprave za premikanje kretnic, ki so delno še v uporabi.

Posebej je treba izpostaviti postajno poslopje cesarsko kraljeve železnice. Čeprav so ga leta 1912 ob izgradnji belokranjske proge povečali, je dograditev upoštevala značilnosti obstoječe stavbe. Postajno poslopje je eno od redkih na dolenski progi, ki med drugo svetovno vojno ni bilo porušeno ali požgano, kar mu daje dodatno vrednost.

Železniški objekti v Bršljinu redki

»Takšne stare šare je dovolj po vsej državi,« bi lahko oporekali nekateri, vendar se z njimi nikakor ne morem strinjati. Tipološko vrednotenje je treba zaradi specifik vsake železniške proge obravnavati v smislu železniških odsekov. Ti se razlikujejo glede letnice izgradnje, pomembnosti geografskega območja, ki je povezano z ekonomskimi dejavniki, načina razporeditve ter oblikovanja železniških objektov in naprav, upoštevajoč regionalne oziroma lokalne okoliščine. Železniško postajo Bršljin moramo zato primerjati z drugimi postajami na dolenski, kočevski in belokranjski progi, saj gre za odseke s podobnimi karakteristikami, ki so bili zamišljeni v primerljivem časovnem obdobju.

Vse večje postaje na odsekih (Grosuplje, Kočevje, Ivančna Gorica, Trebnje, Novo mesto – Bršljin) so bile opremljene s postajnim poslopjem, okretnico, kurilnico, kretniško postavljalnico, vodnim stolpom in vodno črpalno postajo, vse skupaj pa je temeljilo na primerljivem arhitekturnem oblikovanju. Predvsem po letu 1945 so zaradi medvojnih požigov in bombardiranj začeli

graditi nova postajna poslopja, vendar ne v izvirni podobi (Grosuplje, Kočevje, Ivančna Gorica, Trebnje).

Po letu 1978 je bilo značilno opuščanje železniških objektov v zvezi s parno vleko. Vodna stolpa v Grosuplju in Ivančni Gorici so prodali in predelali za potrebe stanovanj. V izvirni podobi sta se ohranila vodna stolpa v Novem mestu in Trebnjem, ki ju za enkrat uporabljajo za železniške namene. Kurilnica in okretnica sta v uporabi samo še na železniški postaji Bršljin, medtem ko sta takšna objekta v Kočevju in Grosuplju opuščena in zanemarena.⁸ Primerljivega objekta, kot je remiza v Bršljinu, na drugih postajah zadevnih odsekov ni. Razen v Bršljinu na preostalih postajah niso ohranjene izvirne kretniške postavljalnice, kar kaže, da so tipični železniški objekti na glavnem novomeškem kolodvoru zaradi procesov polpretekle zgodovine redki oziroma bolje ohranjeni in v uporabi za železniške dejavnosti.

Ne le to, dragocenost železniške postaje v Bršljinu se kaže v naboru različnih železniških objektov, ki so združeni na enem mestu. Na podlagi tega lahko rečemo, da bršljinska železniška postaja predstavlja zaključeno funkcionalno,

»Pumpenca« med 2. svetovno vojno meščanom zagotavljala vodo

Parne lokomotive so potrebovale razmeroma velike količine vode, in ker v času izgradnje dolenske železnice kraji še niso imeli vodovodnega omrežja, so na železniških postajah gradili vodne črpalne postaje. V Novem mestu so jo umestili pod železniško postajo na nižje ležeče obrežje reke Krke. Leta 1894 so sezidali pritlično stavbo, v kateri je še danes batna črpalna, izvirni parni kotel pa je zamenjan z novejšim, narejenim leta 1935 v Mariboru. Vodna črpalna postaja je dvakrat napajala novomeški vodovod. Med 2. svetovno vojno so partizani poškodovali črpalne naprave na črpališču v Stopičah, zato je od konca leta 1943 do avgusta 1945 železniška črpalna neprekinjeno črpala vodo in jo potiskala v vodohran mestnega vodovoda na Marofu. Po vojni je železniško črpališče zagotavljalo vodo predelu Bršljina, saj je vladalo veliko pomanjkanje. Danes za potrebe železniške postaje občasno zaženejo centrifugalno črpalno na elektromotorni pogon iz časa druge Jugoslavije. Stavba vodne črpalne postaje je v večjem delu ohranila izvirno podobo in je bila leta 2015 na pobudo avtorja tega članka vpisana v register nepremične kulturne dediščine (EŠD: 30228).

zgodovinsko in prostorsko celoto, kar dopolnjuje preplet različnih dogodkov z globljim družbenim pomenom.

Sramotni madež postaje in Novega mesta

Eden izmed njih se je zgodil 20. januarja 1952, ko so napete družbene razmere v povojni Jugoslaviji botrovale izjemno nasilnemu incidentu. Takratnega ljubljanskega škofa Antona Vovka, ki je bil namenjen na blagoslovitev cerkvenih orgel v Stopiče, je po izstopu iz vlaka na železniški postaji v Bršljinu obstopila skupina protestnikov in zahtevala, da odide nazaj. Jezna množica mu je sledila v vagonski prostor, pri tem ga je eden od protestnikov polil z bencinom in zažgal. Čeprav se razjarjena množica ni želela pomiriti in je vzklikala »Zgori, hudič!«, se je škof uspel sam pogasiti. V večurni kalvariji so protestniki preprečevali dostop zdravniku in se žaljivo vedli do cerkvenega dostojanstvenika. Na koncu se je škof z vlakom vrnil v Ljubljano, kjer so ga sprejeli v bolnišnico. V spomin na sramoten dogodek, za katerega lahko brez slabe vesti rečemo, da so ga spodbudili lokalni politični in varnostni organi, je bila na jugovzhodni strani postajnega poslopja ob 50-letnici zažiga leta 2002 odkrita spominska plošča. Pred časom je bil posnet film Goreči škof, ki omenja in prikazuje tudi železniško postajo v Bršljinu.

Adijo pa zdrava ostani!

Drugače od sramotnih scen se je 13. maj 1978 zapisal v zgodovino železničarstva, saj se je z zadnjo vožnjo med Novim mestom in Semičem uradno končalo obdobje parne vleke na Slovenskem. Ob tej priložnosti so na železniški postaji v Bršljinu pripravili slovesnost, ki se je je udeležilo zelo veliko ljudi. Mestna godba je v slovo zaigrala žalostinko Adijo pa zdrava ostani, še enkrat podaj nam roko, nikdar nas ne pozabi, če nafte zmanjkalo nam bo! Ob čustvenih odzivih prisotnih je okrašena lokomotiva JŽ 25-019 odpeljala proti Semiču. Po vrnitvi v Novo mesto so jo trajno »parkirali« ob kretniškem stolpu. Ob 100-letnici dolenske proge je bila leta 1994 obnovljena, a bo zaradi izpostavljenosti vremenskim vplivom potrebna nova obnova.

Povezanost mesta in železnice

Tako kot so Novomeščani parni lokomotivi množično pomahali v slovo, so ti že prej zavzeto spremljali vse, kar se je dogajalo z dolensko železnico. Zanj so se morali presneto boriti. Da bo železniška proga potekala skozi Novo mesto, namreč ni bilo nikoli samoumevno, saj so bile predvidene tudi trase, ki bi ga zaobšle. Številni ugledni prebivalci mesta so s pismi, peticijami in drugimi dejavnostmi pripomogli, da je železna cesta prišla v Novo mesto. Tudi po izgradnji proge je mesto enotno branilo prvenstvenost in interese železniške postaje v Bršljinu, kar pa ne pomeni, da ni bilo kritično. Novomeščani so se večkrat obregli ob neakovostne storitve prevoza in nizko potovalno hitrost.

Železničarji so po drugi strani meščanom vedno pomagali. Med drugo svetovno vojno so jim prek črpališča (pumpence) omogočili dostop do vode, saj so bili drugi

viri zaradi napadov uničeni. Ker so območje med železniško postajo in reko Krko razumeli kot svoje »vplivno območje«, so po vojni ostro nasprotovali temu, da bi prostor namenili za potrebe steklarske proizvodnje. Posredni učinek njihovega nasprotovanja so ohranjene kakovostne zelene površine, kjer sta danes sprehajalna pot in pasji park.

Kulturna dediščina predstavlja možnost napredka in ne nazadovanja

Ljubezen, ki so jo do železnice gojili predniki Novomeščanov, danes usiha. Na ta članek se bo verjetno kdo odzval z besedami, da potrebujemo nove vlake in moderen kolodvor, ne pa varstva kulturne dediščine. Želim poudariti, da kulturno dediščino varujemo v javno korist, ki med drugim obsega identificiranje dediščine, njenih vrednot in vrednosti, njeno dokumentiranje, preučevanje in interpretiranje, ohranitev dediščine in preprečevanje škodljivih vplivov nanjo ter predstavljanje dediščine javnosti in razvijanje zavesti o njenih vrednotah.⁹ Železniška postaja predstavlja dragoceno kulturno dediščino, ki jo je vredno ohraniti in predstaviti širši javnosti. Smiselna je preučitev možnosti za potencialno muzejsko prezentacijo ali druge oblike ogleda, kar bo sinu mojega kolega in drugim obiskovalcem omogočilo ogled parne lokomotive in ostalih zanimivosti.

Seveda moramo poleg varstvenih javnih interesov upoštevati tudi razvojne. Z vpisom v register in z razglasitvijo za nepremični spomenik modernizacija ne bo ogrožena. Določene bodo le varovane sestavine in nanje prilagojen varstveni režim za ključne železniške objekte in naprave, medtem ko bo še vedno možno korenito posodobiti železniško infrastrukturo. Tudi jaz se naadam,

da bo železniška postaja v prihodnje opremljena s sodobnimi peroni, nadstrešnicami, dvigali za gibalno ovirane osebe in da bo proga omogočala konkurenčen potniški in tovarni promet.

Viri in literatura

Bauer, Marjan: Slovo poslednjega hlapona: S slovesno vožnjo od Novega mesta do Semiča je bilo na Dolenskem in v Sloveniji konec parne vleke, v: Dolenjski list, 29 (1978) 20, str. 24.

Levičar, Tomaž: Zanemarjeni tudi v železniškem prometu, v: Park, 13 (2009) 3–4, str. 12–14.

Markelj, Lidija: 65 let od zažiga škofa Vovka, v: Dolenjski list, 68 (2017) 4, str. 33.

Polensek, Jakob: »Blizo Bršljina vzdiguje se že kolodvor«: O železniški postaji Novo mesto do velike vojne, URL: http://kd-severinsali.si/wp-content/uploads/2017/06/Polensek_KolodvorNM_m.pdf (9. december 2019).

Rupnik, Veronika: Boj za dediščino ni uspel, URL: <https://www.dnevnik.si/1042585873> (9. december 2019).

Rustja, Karel: Dolenjske proge, Slovenske železnice, d.o.o., Ljubljana 1994.

Rustja, Karel: Sto let dolenske proge, v: Sto let dolenske proge: Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana – Enote za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto (strokovna priprava razstave in kataloga Z. Skrabl), Zgodovinski arhiv Ljubljana, Novo mesto 1994, str. 5–36.

1. Najhitreje je mogoče z vlakom iz Novega mesta v Ljubljano priti v dobri uri in pol.
2. Danes je obskurna gostilna le še preteklost.
3. Gre za nekdanjo Jelenčevo njivo.
4. Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNORG.
5. Na stavbi železniške postaje v Bršljinu je bila evidentirana le spominska plošča padlim železničarjem (evidenčna številka dediščine – EŠD: 15657).
6. 1. odstavek 9. člena v zvezi z 2. odstavkom 1. člena ZVKD-1.
7. Vodno črpališče (pumpenca) je pod železniško postajo na nižje ležečem obrežju reke Krke, vendar je smiselno sestavni del kolodvora.
8. V Grosuplju je v kurilnici urejeno nekakšno priložnostno skladišče.
9. 2. člen ZVKD-1.

Samotna pot »čarodeja brez moči«

Novo mesto je bilo ena njegovih ključnih življenjskih postaj in Novomeščani smo ga vzeli za svojega. Po njem smo poimenovali ulico, po njegovi Gogi pa knjižno založbo in knjigar-no. 70. obletnico smrti dramatika in pisatelja Slavka Gruma smo v letu 2019 v Novem mestu obeležili z novim listom v Rastoči knjigi v parku ob knjižnici. Na njem sta vklesana njegova ime in misel: »Privid je edini paradiž, iz katerega ne moremo biti izgnani.«

Darja Peperko Golob

Slavko Grum (1901–1949), slovenski dramatik in pisatelj, se je zapisal med vodilna imena moderne drame 20. stoletja. Med velikim pohodom avantgarde na Slovenskem z Antonom Podbevškom, Srečkom Kosovelom, Miranom Jarcem in drugimi v dvajsetih letih 20. stoletja je Slavko Grum ubiral povsem svojo samotno pot.

»Da naj kaj povem o svojem pisanju? Pišem, ker pisati moram, bilo bi najbrže boljše, če ne bi bilo treba. Vsekakor bi živel mirneje, zadovoljnejše. Vidite, prevzame me kaka misel, potem ležim tu na zofi buden vse noči in strmim v strop. Nesrečni smo, nesrečni vsi zaznamovanci, oni poleg na hodniku in jaz tu v sobi; narava nam ni dala, da bi se znašli v tem istinitem svetu, v tem svetu trgovine, politike, plakatov, begati moramo venomer v onstran, v privide in domišljijo, da se moremo privleči do konca ...«

(anketni intervju s Slavkom Grumom: Kaj delajo in snujejo naši umetniki, Slovenski narod, 1928)

Slavko Grum ni bil človek zunaj njegovega sveta, tega je nujno ponotranjil. Bil je občutljiv samotar, skeptik, nevrotik, t. i. čarodej brez moči, ki mu je pisanje pomenil tudi beg iz življenja. Ko je nehal pisati, ko je povedal vse, kar je imel povedati, je odrešitev iskal v zdravniškem

Hiša z balkonom pod frančiškanskim samostanom, kjer je stanovala družina Slavka Gruma po prihodu v Novo mesto ok. leta 1907. Foto: Dolenjski list (hrani: Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto).

garanju, mamilih in alkoholu. Teža življenja je bila zanj prevelika. S tem ko je s svojo rahločutnostjo in besednim mojstrstvom odkrival lepoto v malih stvareh ter popačil in razgaljal anomalije tega sveta v novelah, črticah in dramah z moderno odsko postavitevjo, kakršne do takrat pri nas še ni bilo, je ustvaril enega od vrhov tako slovenske kot evropske dramatike.

Na njegovi življenjski in ustvarjalni poti imajo pomembno vlogo hiše, kraji in mesta, v katerih je živel, med njimi tudi Novo mesto.

Novo mesto: učna leta in začetek pisateljevanja

Ignacij (Slavko) Grum se je rodil 2. avgusta 1901 v Šmartnem pri Litiji v hiši, kjer je bila v pritličju usnjarna, zgoraj pa so stanovali usnjarski delavci in njihove družine. Hiša danes še stoji in je obnovljena, na njej je tudi spominska plošča. Slavko je imel starejšega brata Franka, ki je leta 1917 padel v vojni, ter sestre Marijo in mlajšo Olgo. Najpozneje leta 1907 oz. ko je bil star pet let, se je družina preselila v Novo mesto, kjer je oče, usnjarski delavec, dobil delo. Stanovali so pod frančiškanskim samostanom, v hiši ob Krki, kjer je bila usnjarska delavnica (danes Glavni trg 13). Čez nekaj let se je družina spet selila – v Mokronog, Konjice in nazaj v Šmartno, kjer je oče dobil delo. Slavko pa je zaradi šolanja ostal v Novem mestu.

Tu je obiskoval najprej ljudsko šolo, nato gimnazijo. Ko so se starši odselili, je sprva stanoval pri dijaški gospodinjini na Bregu. Hiše danes ni več, na njenem mestu so zgradili novo (danes Mej vrti 6). Zatem se je preselil v Kandijo k sestri Mariji, ki se je poročila z novomeškim pečarskim podjetnikom Josipom Klemenčičem in prav tako ostala v Novem mestu. Tudi te hiše danes ni več, na njenem mestu stoji Osnovna šola Grm. V Kandiji je stanoval do mature leta 1919; bil je to zanj prvi pravi dom, kjer je imel svojo podstrešno sobico, ki jo je imenoval

Pisatelj in dramatik Slavko Grum v dvajsetih letih 20. stoletja, ko je bil na vrhuncu svojih ustvarjalnih moči (hrani: Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto).

rakev. V njej je sanjaril in bral evropsko literaturo; pozneje se je tega novomeškega podstrešja spominjal v svojih delih, na primer v črtici Tju (1925). Kot novomeški dijak se je udeleževal ljubiteljskih gledaliških uprizoritev Čitalnice, pel ter igral kitaro in violino. V ljudski šoli, ki so jo vodili patri frančiškani, je njegov prijatelj in zaščitnik postal pater Blanko (Bartolomej Kavčič), ki je prvi razvnel njegovega duha in pregovoril starše, da so mu omogočili šolanje. V šoli je bil odličnjak. Pisati je začel kot novomeški gimnazijec in svoja prva mladostna dela objavljati v Dolenjskih novicah. V Novo mesto se je rad vračal tudi pozneje, med počitnicami, ko je pisal dnevnik, ki ga danes hrani novomeška knjižnica.

»Prejšnji teden sem bil v deželi svojih sanj, v Novem mestu. Pa onečlaš-čam dobo lepih let, če se vračam nazaj, kot če bi silil v deveto deželo. Novomeški roman je že zaključen z vso svojo umetniško licenco!...!«

(odlomek iz rokopisnega dnevnika Slavka Gruma, 15. 8. 1919)

Občutljivega, tankočutnega fanta, kakršen je bil, pa je za vse življenje zaznamoval tudi smrad po živalski koži v hiši, kjer je bila usnjarna. In ne nazadnje, kot je zapisal, je bilo Novo mesto zanj predvsem majhno podeželsko opravljivo mes-tece, ki mu kljub brezskrbnemu mladostniškemu ozračju kmalu ni več dalo dihati in je že zgodaj zahrepenel po velemestnem in svetovljanskem utripu.

»!...! Hodim mej temi nežnimi Jakačevimi pasteli in čakam sobote, da te bom videl. Novo mesto, to je čudno mesto. Mesto, kjer se rodi in zraste, ali ne živi v njem. Kamor se misli vse življenje nazaj, ali ne gre nikdar tja!...!«

(odlomek iz Grumovega pisma Joži Debelak, Novo mesto, 9. junij 1926)

Vsekakor je bilo Novo mesto ena od njegovih ključnih življenjskih postaj in Novomeščani smo ga vzeli

za svojega. V novomeški Knjižnici Mirana Jarca v Posebnih zbirkah Boga Komelja hranimo velik del njegove zapuščine: osebne dokumente, pisma in korespondenco, številne črtice, novele ter dramska dela v rokopisu, med katerimi častno mesto zavzema izvirni rokopis drame Dogodek v mestu Gogi, obsežno fototeko, likovna dela in drugo.

Dunaj: stik z modernimi umetniškimi tokovi

Jeseni 1919 je začel na Dunaju študirati medicino. Mladega Gruma, ki je prihajal iz provincialnega zaspanega Novega mesta in Šmartnega, je Dunaj očaral, obenem pa ga je plašil in odbijal s svojo podobo socialne in ekonomske krize po prvi svetovni vojni.

Bil je strasten obiskovalec dunajskih gledališč in kina. Večino svojih del je napisal med študijem na Dunaju, med njimi drami Pierrot in Pierrette (1921) ter Trudni zastori (1924), črtice in novele Vrata (1925), Mansarda (1925), Deklica v pletu (1926) in druge. Literarne družbe na Dunaju ni imel, stanoval je skupaj s Hubertom Pehanijem, sošolcem iz novomeške gimnazije, pozneje doktorjem bioloških znanosti. Ob stiku s tamkajšnjo dekadentno atmosfero je Grum doživel pravi kulturni šok. V dunajskem predmestju Ottakring je večkrat obiskal pivnico pri Deseti Mariji, kamor so že pred njim zahajali tudi Ivan Cankar in drugi sodobniki in kjer se je pred njegovimi očmi odvijala tista druga plat velemestnega življenja: revščina, prostitucija, kriminal, mamila ... Leta 1926 je v Jutru objavil črtico z istoimenskim naslovom in pravzaprav je to eno redkih njegovih prepoznavnih prizorišč, saj so ta večinoma imaginarna, njegov svet pa ekspresionistično ponotranjen. Na Dunaju se je Grum seznanil z modernimi literarnimi in umetniškimi tokovi, kot medicinec pa tudi s Freudovo psihoanalizo. Bil je zelo načitan – kot študent na Dunaju je nekoč moral zastaviti smoking, da si je lahko privoščil nakup dveh knjig norveškega simbolista Obstfelderja. V njegovi zapuščini v knjižnici hranimo tudi seznam knjig, ki jih je bral od leta 1932, z zapiski.

Joža Debelak, najpomembnejša ženska v njegovem življenju

Joža Debelak je bila hči nadučitelja iz Šmartnega, ena prvih Slovenk elektroinženirk. Poznala sta se že od otroštva, a njuna zveza je vzniknila v času Grumovega študija na Dunaju, med počitnicami, doma v Šmartnem, ko je režiral amaterske gledališke predstave. Sodelovala je pri njegovem literarnem ustvarjanju in bila edini magnet, ki ga je vlekel domov. V zasebni zbirki se je ohranilo 98 Grumovih pisem, ki jih ji je pisal med letoma 1923 in 1930, v knjižnici pa hranimo dve Jožini pismi Slavku Grumu. Leta 1929 sta se

Knjižnica Mirana Jarca se je leta 2001 ob stoti obletnici Grumovega rojstva poklonila njegovemu spominu s slavnostno faksimilno izdajo rokopisa in diplomatičnim prepisom njegove znamenite drame *Dogodek v mestu Gogi*.

razšla in zanj je bila ta izguba zelo težka. Večina Grumovih pisem je ljubezenskih, imajo pa tudi visoko literarno vrednost. Leta 2001, ob stoti obletnici njegovega rojstva, so izšla v knjižni obliki.

»Naše življenje, sestra, je zelo surovo. Svinjsko je. Včasih je tudi lepo, jokati se da od lepote. Potem je tudi krivično. In umazano, umazano. Vse to je življenje. Čreva, napolnjena z blatom, pudrana lica. Rdeča svila, ubite čaše, čiki. Stisni se k meni, sestra, daj mi roko – /.../«

(odlomek iz Grumovega pisma Joži Debelak; 47. pismo, Dunaj, 22. november 1925)

Ljubljana: zdravniška praksa in znameniti Dogodek v mestu Gogi

Grum je po končanem študiju medicine leta 1926 nameraval še nekaj časa ostati na Dunaju, saj ga je obhajal strah pred vrnitvijo v provincialno malomestno okolje, vendar je zaradi očetove smrti odšel domov in se na Dunaj ni več vrnil. V Ljubljani je nato tri leta delal po ljubljanskih bolnišnicah kot splošni zdravnik, v bolnišnici za ženske bolezni ter v bolnišnici za duševne bolezni. Specializirati je želel ginekologijo, a so mu to onemogočili zaradi črtice Matere (1928, 1934), ki je takratni čas ni razumel ...

Veliko se je družil s slikarjema Čorom Škodlarjem in Ivanom Vav-

potičem, ki sta Gruma tudi upodobil. Oba portreta sta del slikovne zbirke novomeške knjižnice. V ljubljanskem obdobju je, brez tesnejših literarnih stikov, nadaljeval s pisanjem. Med drugim je snov predhodnih pripovednih in dramskih del mojstrsko sestavil v novo celoto in tako ustvaril svoje najslavnejše delo, dramo *Dogodek v mestu Gogi*. Leta 1929 jo je poslal na natečaj v Beograd in zanj prejel drugo nagrado za dramatiko. Počasi in šele z dobljeno nagrado je postal prepoznaven umetnik. Dramo je leta 1930 objavil v Ljubljanskem zvonu, istega leta je delo izšlo še v knjižni obliki v samozaložbi. Maja 1931 so dramo krstno uprizorili na odru mariborskega gledališča, septembra istega leta pa še na odru ljubljanske Dramе. Ivan Vavpotič je pripravil znamenite scenske osnutke in risbe kostumov dramskih oseb za odrsko postavitev *Dogodka v mestu Gogi*, ki jih hrani Knjižnica Mirana Jarca.

Drama *Dogodek v mestu Gogi* je moderna groteska, ki predstavlja umetniški vrh njegove ustvarjalnosti. Z moderno dramo se je prvič srečal na Dunaju, kjer je videl uprizoritev ruskega režiserja Tairova: šlo je za staro dramo z moderno sceno. Napoved te velike drame je bila že njegova črtica *Zločin v predmestju* (1927).

Goga je krajevno neopredeljen privid slovenskega malomeščanskega okolja, kjer ljudje, ujeti v svoja prebivališča in mračno preteklost, životarijo in napeto čakajo na velik, usoden dogodek, ki naj bi prinesel katarzo, jih osvobodil in sprostil. Bistveno je, da do tega ne pride, Goga ostane neodrešno zakleta v tesnobo in moro. A morda se razreši usoda glavne junakinje Hane, ki se z brutalnim dejanjem le osvobodi mladostne spolne travme. Drama je zgrajena mozaično, na odru jo gledamo kot hišo v prerezu. Grumova simultana dramska tehnika z več prizorišči je bila pomembna inovacija v slovenskem gledališču.

Umetniška poslikava kotlovnice na Ulici Slavka Gruma

Saša Mikec, foto: Saša Mikec

Slavko Grum in njegova literarna dediščina sta v letu spomina na pisatelja postala širše vidna vsem prebivalcem Novega mesta. Društvo Novo mesto je v okviru svojega projekta Poslikajmo sivino poskrbelo, da je kotlovnica v največjem novomeškem blokovskem naselju na ulici, ki nosi pisateljevo ime, decembra 2019 dobila umetniško preobleko. Umetnik Robert Jevnik jo je na zadnjem delu poslikal z motivi iz Grumovega najbolj znanega dela *Dogodek v mestu Gogi*, kjer vsi napeto čakajo na dogodek, ki se nikoli ne zgodi. Sprednji del z velikimi železnimi vrati zdaj krasi Grumov črno-bel portret. Za zapolnitev ožjega dela zidu med obema stranema pa je Jevnik izbral avtorjev najznamenitejši citat »Privid je edini paradiz, iz katerega ne moremo biti pregnani«, ki ga osvetljuje našigalec lučk iz dramskega dela. Ob tej priložnosti se najlepše zahvaljujemo skupnosti etažnih lastnikov večstanovanjskih stavb od 1 do 32 za dovoljenje za izvedbo projekta.

Poslikava, ki jo je sofinancirala Mestna občina Novo mesto, je druga umetniška intervencija Društva Novo mesto na večji javni površini; prva je nastala leta 2018 na betonski steni ob Osnovni šoli Bršljin. S t. i. murali društvo prispeva k večplastnemu doživljanju našega mesta, se povezuje z lokalno skupnostjo, spodbuja turistično prepoznavnost, podpira kulturne ustvarjalce in prispeva h kulturi bivanja.

Posamezni deli tega hišnega mozaika nam odkrivajo različno popačene, patološke osebnosti, usodno zaznamovane z življenjsko nemočjo in čustveno odrevenelostjo. Te hiše in njeni prebivalci simbolizirajo tesne, provincialne, zadušne, nesvobodne razmere na Slovenskem v času med obema vojnama.

Zagorje: umik ter umetniška molk in smrt

Leta 1929 se je Grum odločil za odhod v Zagorje, kamor se je javil na prosto delovno mesto zdravniške splošne prakse. Tej odločitvi so botrovali razmere in odnosi v ljubljanski bolnišnici, razdor z dekletom in odnos do njega kot umetnika. Vse to ga je potrl in se je odločil za umik. Za svojo kratko prozo, ki jo je objavljval v časnikih *Jutro*, *Ljubljanski zvon* ter *Dom in svet* in načrtoval knjižno izdajo z naslovom istoimenske črtice *Beli azil*, za časa življenja ni našel založnika. Prevodi njegovih pripovednih spisov pa so izhajali v čeških in slovaških časopisih. Šele posthumno je leta 1957 izšel prvi izbor njegovih del Proza in drame. V naslednjem desetletju je predvsem veliko predaval o zdravstveni preventivi na različnih področjih (blizu dvesto predavanj, npr. Beg

v onstran), pisateljsko pa je počasi umolknil. Po letu 1940 je med drugim načrtoval pisanje romana o Novem mestu, a to so bili le načrti umetniško že mrtvega Gruma. Postal je le še zdravnik gorja in bede rudarjev, osamljen, nagnjen k melanholiji in depresiji, čemur je sledil poskus samomora. Umrli je 3. avgusta 1949 v Zagorju, nato pa so ga 5. avgusta prepeljali v Novo mesto, kjer je skupaj z materjo in nečakinjo pokopan v družinskem grobu na pokopališču v Šmihelu.

Viri in literatura

Grün, Herbert: Čarodej brez moči, *Obris pisateljske fiziognomije Slavka Gruma*, v Grum, S., Proza in drame. Založba Obzorja Maribor, 1957.

Kralj, Lado: Kje stoji mesto Goga?, v Grum S., Goga, čudovito mesto. Mladinska knjiga Ljubljana, 1987.

Kralj, Lado: Dve, tri hiše, polne sob in usodnosti, v Grum, S., *Dogodek v mestu Gogi* : faksimile rokopisa z vzporednim diplomatičnim prepisom in študijami. Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, 2001.

Kralj, Lado: Očrt biografije, v Grum S., *Zbrano delo I.*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1976.

Peperko Golob, Darja: Slavko Grum – pišem, ker pisati moram, v *Ujeti trenutki*, literarni natečaj. Slavistično društvo Dolenjske in Bele krajine, Novo mesto 2019.

Ivan Vavpotič: Scenski osnutek za uprizoritev Grumovega *Dogodka v mestu Gogi*, gvaš (hrani: Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto).

GLASBA

Plesati na tišino

Koncert Dan D v Anton Podbevšek Teatru,
23. aprila 2016 (foto: Jaka Sočič).

Zdi se, da je glasba, glede na njeno siceršnjo vseprisotnost, prva obstranska stvar vsakdanjega življenja, a je vsekakor še več kot zgolj to. Če odmislimo dejstvo, da lahko človeku povzroča slabo voljo ali da je morebiti sredstvo manipulacije oziroma mučenja, glasba predstavlja vezivo med ljudmi, ljubezen, strast, erotiko, tišino, ideologijo, terapijo, službo, hobi ...

Mitja Sočič

Po Gilbertu Rougetu *je glasba vedno več kot glasba*, kar lahko zlahka, zaradi individualnih in/ali družbenih raznovrstnih subjektivnih pojmovanj, vrednotenj, sodb ... prenesemo na večino drugih polj človeškega. Brez težav lahko trdimo: *življenje je vedno več kot življenje*.

Glasba je starejša od poljedelstva in kolesa in je že vso zgodovino človeštva navzoča v vseh družbah,¹ ki kot polje človeškega družbo povezuje ali pa jo razdeljuje. Kadar deluje povezovalno, lahko oblastnikom pomaga posameznikove (psevdo)identitete in prakse konstruirati v »organske« skupnosti.

Frankfurtska šola s sociologom glasbe Theodorom W. Adornom je med drugim dokazovala, da je popularna glasba s hegemono, standardizirano proizvodnjo vladajočega razreda, postala tržno blago, ki na svoje poslušalce deluje ideološko in manipulativno, s čimer onemogoča njihov upor zoper kapitalistični sistem, v katerem nezadovoljno vztrajajo in ga s svojo

pasivnostjo vedno znova potrjujejo oziroma oplajajo.

Kot sta na nekem drugem mestu dejala Horkheimer in Adorno: *kratkočasiti se pomeni strinjati se*.²

Mladen Dolar je v *Strelu sredi koncerta* zapisal, da se nam kultura prikazuje, kot da nikomur ne služi, kot dodatek, okrasek, v lepoti kar tako, brez funkcije,³ a kultura in z njo glasba ni zgolj nefunkcionalni presežek, ampak tudi zaloga ideologizacije sveta, družbeni na videz nesmiselni in paradoksn element – je kraj, okoli katerega se ta strukturira, ne pa morda preostanek empirije, motnje ali celo ogrožanje njenega ustroja. Kar jo na videz razbija, jo šele omogoča.⁴

Krivično je misliti, da smo poslušalci *zgolj* in samo nekritični konzumenti »zvijačno« posredovane popularne glasbe, ki bi kot *spužve* vsrkavali vse, kar nam je vsakdanje ponujeno prek množičnih medijev in nosilcev zvoka, ki bi *ne znali »utišati«* glasbe.

Vsekakor popularna godba⁵ sama po sebi ni osvoboditev, lahko pa s svojo čudežno močjo povezovalna opogumlja, da nas zamika biti član/člen dejanske množice kot družbene realnosti, udeležiti se skupnega spreminjanja sveta.⁶

Ne pozabimo, da je bila popularna glasba, predvsem folk oziroma rock, od svojih začetnih pojavnih

Ameriški skladatelj John Cage je ob izvedbi skladbe 4'33" iz leta 1952, ko je ves čas skladbe sedel ob klavirju, ne da bi odigral en sam ton, na koncertu želel doseči, da poslušalci slišijo ambientalne zvoke; kašljanje, šumenje koncertnih listov, udarjanje dežnih kapelj ob šipo, škripanje stolov, hrup prometa, ki jih drugače poslušalci poskušamo odmisлити.

oblik od šestdesetih let prejšnjega stoletja ena poglavitnih veziv različnih javnih političnih manifestacij in drugih akcijskih grupacij, ki so tudi s pomočjo glasbe, ali pa ob njej, protestirale zoper tedanjo svetovno politično, ideološko, gospodarsko in vojaško družbeno stanje oziroma dogajanje.

V delu, ki ga pripravljam v sodelovanju z Društvom Novo mesto z naslovom *Plesati na tišino, zapisi o(b) glasbi*, me ne bo toliko zanimala zgodovina popularne glasbe, marveč predvsem raziskava »sedanjega« in »svojega« novomeškega popularnoglasbenega okolja, v katerem se bo prepoznal tudi nedomačin – prebivalec katerega drugega (slovenskega) mesta.

Zanima me torej *misliti glasbo* iz geografske točke, v kateri bivam, torej Novega mesta.

Raziskovati popularno glasbo, ki je v svoji osnovi hibriden, fragmentiran in pluralen pojav, postavljen v razsrediščeno, deteritorializirano, hkrati lokalno in globalno okolje, *ko je današnja sedanjost že jutrišnja preteklost*, predstavlja določene konceptualne izzive.

Za raziskovanje takšnih hitro spreminjajočih pojavnih oblik ni mogoče uporabiti ene same unifikacijske teorije,⁷ a priori metodologije, družboslovnega pristopa oziroma doktrine. Konceptualna misel bo »plesala« med njimi in do njih, v duhu raziskovanja različnih vsakdanjih polj človeškega delovanja, (po)vezanega s popularno glasbo.

Da znaš plesati z nogami, s pojmi, z besedami, je zapisal Nietzsche, mora človek znati plesati tudi s peresom,⁸ in da bi vselej zmogel lahkotno plesati v službi misli.⁹

Lahko vidiš mislečega človeka, ne moreš pa videti njegove misli. Lahko lociraš njegovo telo v prostoru in času, ne pa njegove misli.

Za Alaina Badiouja je ples predvsem podoba misli, metafora misli oziroma ples je brez dvoma misel.¹⁰

Ko nastopi »tišina«, še bolj napnemo sluh in smo še pozornejši poslušalci. Tedaj končno slišimo sebe. Tišina nas prisili k poslušanju in razmišljanju.

Kadar prisluhnemo »tišini«, v resnici prisluhnemo okolju, v katerem smo. Kadar si rečemo: »končno tišina«, nam v resnici prija zgolj občutek »tišine«.

Zvoki mesta so vsi zvoki, ki jih je nešteto, tudi tisti, ki jih povzročajo *bitja naših src*.

Svet živih bitij v resnici ne pozna tišine, kajti ko vsi namerni zvoki obmolknejo, slišimo zvok svojega živčnega sistema in krvnega ob-

toka.¹¹ Ameriški skladatelj John Cage je ob izvedbi skladbe 4'33" iz leta 1952, ko je ves čas skladbe sedel ob klavirju, ne da bi odigral en sam ton, na koncertu želel doseči, da poslušalci slišijo ambientalne zvoke; kašljanje, šumenje koncertnih listov, udarjanje dežnih kapelj ob šipo, škripanje stolov, hrup prometa, ki jih drugače poslušalci poskušamo odmisлити.

S tem je Cage rehabilitiral tisto zvočnost, ki jo imamo za nekakšen komaj slišen zvočni odpad. V omenjeni skladbi je, poleg izenačenja prav vseh zvokov, pomembnejše sporočilo to, da so *naključni zvoki okolja enako pomembni kot komponirani*.¹²

Prisotne je pravzaprav pozval, da lahko zvoki, ki jih nezavedno oziroma nenamerno *ustvarjajo* med poslušanjem, postanejo *vzvod* za svoja morebitna nadaljnja glasbena ustvarjanja.

Še pred tem pa so bili poslušalci, glede na priučene rabe glasbe, šokirani ob spoznanju, da vnaprej zamišljene koncertne glasbe ne bodo slišali, čeprav je bil pred njimi glasbeni objekt – klavir in pianist, ki bi jim naj nekaj (poznanega) zaigral. Tako so bili ob nastali nenačrtovani praznini soočeni s samimi sabo, s svojo bitnostjo, s svojo samoto, s katero se ob sicer vsakodnevno prisotnih zvokih in glasbah težko in neradi soočamo.

Kar imajo različne glasbe skupnega, je kvečjemu tišina kot njihovo skupno ozadje.¹³ *Tišina ni antipod glasbe*. Če se slučajno zgodi, da se najdemo v prostoru brez glasbe, si jo lahko glede na njeno siceršnjo vseprisotnost brez težav virtualno zamislimo *in plešemo* ...

Ko človek pleše na »tišino«, je njegovo početje, z določenega družbenega zornega kota, če tega le ne izvaja na performativnem odru, ki opravičuje njegovo početje, družbeno nesprejemljivo oziroma vsaj čudno.

Ali ni plesati na tišino nekaj konvencionalno nepredvidenega in predvsem nesprejemljivega? Ali ni nekaj, kar ločuje ljudi in jih razvršča med »normalne« in »nenormalne«?

Morda, vendar ti razvrščevalci ne vedo, da *tišina ne obstaja*.

Plesati na tišino predstavlja *koncept* za ples, glasbo, misel ... Ljudje uporabljajo svoja telesa pri interpretaciji zvoka od njegove prve pojavnosti oblike. Glasbe ni mogoče izvajati brez gibanja in v resnici je glasba namenjena predvsem gibanju, česar koli že. Človeški gibi, ki so družbeno sprejemljivi, so v družbi zaželeni, tisti, ki to niso, pa so sposobni celo *zamajati* obstoječi družbeni (svetovni) red.

Glasba, ples in misel so nekaj človeško prvobitnega, za kar so se oblastniki v vsej svoji zgodovini nadejali, da bi jih *nadzirali*. Želja po nadzoru rabe glasbe, plesa, tišine, misli ... pomeni tudi željo po *vednosti, oblasti in kaznovanju* tistih subjektov, ki so jih rabili in mislili *drugače, po svoje*, se pravi »*nevarno*«.

Michel Foucault je v raziskavi o zaporniških kaznovanih sistemih zapisal, da v vsaki družbi *oblasti* zelo na tesno obdajajo *telo*, ki mu naložijo prisile, prepovedi, obveznosti in si ga z nadzorovalnimi disciplinskimi tehnikami in arhitekturno figuro panoptika, ki omogoča nadzornikom *vid*, ne da bi bili ti pri tem vidni, za nadzorovane pa vidnost predstavlja *past*, podreajo.¹⁴

Le čemu še naprej vztrajamo v družbi in službi Big Brotherja?

Glasba je v resnici skrivnost: četudi jo opredeljujemo, jo težko resnično dojamemo. Če glasbeniki mislijo svoj koncept, lahko tudi mi poslušalci mislimo njihovo glasbo in smo skozi misel ustvarjalni na področju glasbe.

In ne pozabimo, da smo bili vsi, v vseh družbah in zmeraj, najprej poslušalci,¹⁵ *še nato glasbeniki*.

Kdo posluša in kdo *sliši*? Le poslušalec glasbe, ki zgolj ne vsrkava, ampak tudi *misli* slišano, lahko ustvari *koncept svoje lastne glasbe*.

Zakaj bi si na vse pretege želeli opisovati vsa občutenja ob poslušanju glasbe? To, kar ob poslušanju občutiš, to je (tvoja) resničnost, če so besede za te občutke, ali jih ni.

Čeprav se skrivnostni moči glasbe ni mogoče približati z besedami,¹⁶ glasbi besede vsekakor niso tuje, še posebej v popularni, ki jo v večini primerov sestavljajo interpretirana in performirana besedila pesmi pevcev oziroma pevk.

Ali naj se zato strinjamo, da naj glasba govori kar sama zase? Če bi odgovorili pritrdilno, bi bila glasba prepuščena izključno okusu. *Okus pa je plastelin*, ki ga oblikujejo okoliščine, kot so vzgoja, navade, prepričanja, glasbeni proizvodi na radiu, ploščah, koncertih,¹⁷ množični mediji, internet itd. Prakse produkcije in konzumacije so nam skozi tehnološki, produkcijski, zgodovinski čas (po)znane, priučene in jih je težko spreminjati, saj so globalno zakoreninjene v našo vsakdanjost.

Ali kot je na nekem mestu zapisal Pierre Bourdieu: okus razvršča, in sicer razvršča razvrščevalca.

Okusi se razlikujejo. Problem sodobne družbe pa je, da se *premalo*.

Torej prepustimo se občutkom ob poslušanju, a se hkrati zavedaj-

mo *ideološke moči glasbe*, saj se z razumevanjem njene ideološkosti njen *vpliv* »zmanjša«. Beseda je lahko njeno opozorilo, ali kot je rekel Theodor W. Adorno, kdor *misli*, že predstavlja *odpor*.

Človek predstavlja glasbo in glasba predstavlja človeka. Ko skušaš razumeti svoje življenje, skušaš razumeti tudi glasbo svojega okolja in glasbo (so)bivajočih.

Zdi se, da je lažje opazovati in pisati o pojavih, katerih del si in so v tvojem mestu bivanja, ki je občutno manjše, kot so nekatere ostale svetovne mestne metropole, a hkrati ne moreš biti prisoten na vseh (glasbenih) dogodkih, četudi zmoeš vse dogodke stlačiti v svoj urnik.

Na naše misli vplivajo zavedni in nezavedni dejavniki, kulturni, socialni in drugi kapitali, kot jih je mislil Pierre Bourdieu, vednost in nevednost, subjektivne izkušnje ... Četudi pri raziskovanju uporabljamo antropološke tehnike – opazovanja z udeležbo, se ne da zaobjeti vseh obstranskih intimnih zgodb glasbenega življenja, ki se pletejo med glasbeniki ali med poslušalci, ali se prepletajo med obojimi, tudi na sicer »neglasbenih« srečanjih. Hkrati ni mogoče dekodirati vseh ponotranjenih pomenov, ki nam jih s svojo glasbo sporočajo glasbenice in glasbeniki, še težje pa je dojeti vsa osebna »zasidranja« istih glasb pri poslušalcih.

Središče suverena družbenega dogajanja se je v Novem mestu v zadnjih desetih letih prestavilo v katerega od (pri)mestnih trgovskih središč, s Qlandijo na čelu. Središče kreativnega glasbenega dogajanja pa se je, paradoksnost, usmerilo v druga zapuščena neurbana skladišča trgovskih središč, v zaklonišča in garaže – v prostore za vaje.

Naša življenja so postala trgovska središča, mi pa blago in *kot blago se tudi vedemo*.

Nekoč so se poslušalci in glasbeniki družili »usrediščeno« in na urbanih lokacijah: Pri Slonu, v Galeriji Luna, v LokalPatriotu do svoje preselitve na Glavni trg, ko je programsko nekoliko zastal, a se je tik pred svojim drugim zaprtjem na novi lokaciji vnovič začel vzpostavljati ...

Danes se kreativna srečanja poslušalcev in glasbenikov zgodijo predvsem na »razsrediščenih« internetnih družbenih omrežjih in drugih intermedijskih platformah. Pogostokrat gre za fluidne, nematerializirane, površne, minljive in instantne odnose v obilnem številu, ki jih je težko raziskovati.

Prav tako pa so ti novi sodobni prostori druženja sterilni, brez globljih in večplastnih zgodb.

Kateri bodo torej *naši* prostori nostalgije?

Meje med urbanim in neurbanim, javnim in zasebnim/intimnim se zadnja desetletja brišejo na vseh ravneh družbenega dogajanja.

Dober primer prežitja teh pojavov so nam na glasbenem področju predstavili *Dan D*, ko so svoje »zasebne« vaje, v svojem »intimnem« »placu« – zapuščenem trgovsko-industrijskem skladišču na Cikavi, spremenili v javne urbane koncertne dogodke.

Središče urbane glasbe ni nujno, da je v središču mesta, ampak tam, kjer so ga glasbeniki in občinstvo naredili za središčnega.

Morda pa bo ravno preurejeni novomeški Glavni trg *znova* postal središče družabnega, socialnega in glasbenega življenja?

1. Dokumentarna TV serija, *Dream the future, music of the future*, Pierre-François Didek, 2016/2017.
2. Max Horkheimer in Theodor Adorno, *Dialektika razsvetljenstva, filozofski fragmenti*, Studia humanitatis, Ljubljana, 2002, str. 175.
3. Mladen Dolar, *Strel sredi koncerta*, Cankarjeva založba, Ljubljana, 2012, str. 473.
4. Prav tam, str. 154.
5. Jože Vogrinc s somišljeniki raje uporablja izraz popularne godbe, namesto popularne glasbe, saj po njegovem izraz godbe poudari socialno življenje glasbe – izvajane, poslušane, ne trezorja notnih zapisov kot »glasbe na sebi«, »sfere idej«, glede na katero je vse, kar zazveni za avditorij, drugotno (izvedba, poustvaritev ipd.). V: Jože Vogrinc: *Pop oko uho*, Izhodišča za teoretsko obravnavo recepcije studijsko in medijsko posredovane sodobne popularne godbe, Časopis za kritiko znanosti, XXIV, leto 1996, št. 178, str. 172.
6. Jože Vogrinc, *Popularna godba: eseji ob poslušanju*, Subkulturni azil, Zavod za umetniško produkcijo in založništvo, Maribor, 2012, str. 8.
7. Rajko Muršič, *Trate vaše in naše mladosti 2* (Zgodba o mladinskem in rock klubu), Subkulturni azil, Ljubljana, 2000, str. 508.
8. Friedrich Nietzsche, *Somrak malikov ali Kako filozofiramo s kladivom*, Slovenska matica, Ljubljana, 1989, str. 57.
9. Sören A. Kierkegaard, *Ponovitev, filozofske drobtinice ali drobci filozofije*, Slovenska matica, Ljubljana, 1987, str. 10.
10. Alain Badiou, *Ples kot metafora misli*, v: Teorije sodobnega plesa, uredil: Emil Hrvatin, Maska, Ljubljana, 2001, str. 25.
11. Gregor Pompe, *Novi tokovi v glasbi 20. stoletja*, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 2014, str. 191.
12. Prav tam, str. 195.
13. Jože Vogrinc, *Popularna godba: eseji ob poslušanju*, Subkulturni azil, Zavod za umetniško produkcijo in založništvo, Maribor, 2012, str. 23.
14. Michel Foucault, *Nadzorovanje in kaznovanje*, Nastanek zapora, Delavska enotnost, Ljubljana, 1984.
15. Jože Vogrinc, *Popularna godba: eseji ob poslušanju*, Subkulturni azil, Zavod za umetniško produkcijo in založništvo, Maribor, 2012, str. 157.
16. Mladen Dolar, *Strel sredi koncerta*, Cankarjeva založba, Ljubljana, 2012, str. 184–185.
17. Jože Vogrinc, *Popularna godba: eseji ob poslušanju*, Subkulturni azil, Zavod za umetniško produkcijo in založništvo, Maribor, 2012, str. 23.

Članki v glasilu Izziv pogosto naletijo na odzive, v zadnjem obdobju tudi v pisni obliki. Ker različna mnenja in razmisleke toplo pozdravljamo, jim dajemo prostor v novi rubriki Odziv na Izziv. Pišite na društvo.novo.mesto@gmail.com.

V prejšnji številki (junij 2019) smo objavili pregleden članek o zgodovini domačije zakoncev Mlakar, ki ga je avtor Luka Rems gradil na dostopnih dokumentih in virih. Lastnico Mlakarjeve domačije Krko, d. d., Novo mesto smo pozvali, da zgodbo osvetli še s svoje strani in javnost seznani z morebitnimi načrti za revitalizacijo domačije.

Krka, d. d., Novo mesto je velika podpornica novomeške kulture, športa in drugih dejavnosti v javnem interesu. Prav zaradi izdatne podpore kulturi in kulturnemu življenju v Novem mestu je toliko bolj nerazumljivo že dlje časa odprto vprašanje usode domačije. Razumemo, da ta stoji v senci upravne stavbe, na dvorišču tovarne, in da se v ničemer ne vključuje v poslovno in razvojno politiko tovarne. Ni pa mogoče zanikati dejstva, da je domačija zaradi različnih okoliščin dobila domovinsko pravico znotraj tovarniškega območja, da sta v njej živela in ustvarjala častna občana Mestne občine Novo mesto ter zaslužna baletnika in pedagoga Pino in Pia Mlakar. Negotova usoda nadaljnjega obstoja domačije na tej lokaciji je bremenila tako zakonca Mlakar kot Krko in je močno vplivala na kakovost komunikacije in iskanja rešitev. Rana se še ni zacelila, dolg tovarne in Novega mesta do domačije in do spomina na zakonca Mlakar pa ostaja. Kompromisne rešitve so možne in potrebne. Nekaj smo jih predlagali v že objavljenem članku, druge se lahko porodijo v odprtem dialogu med Krko, d. d., Novo mesto in Mestno občino Novo mesto, ki je domačijo razglasila za kulturni spomenik lokalnega pomena.

Poleg odgovora Krke smo na to temo prejeli tudi mnenje članice društva. Oboje objavljamo v celoti in v izvirni obliki (odzivi bralcev niso lektorirani).

ODZIV NA ČLANEK

Nesojeno plesno središče: Tragedija baletne domačije Pie in Pina Mlakarja

V julijski številki Izziva prispevek z omenjenim naslovom govori o odnosu Novomeščanov in njihovih predstavnikov v organih odločanja do obeh umetnikov, ki naj bi bil aroganten in nekulturen, nič pa ne pove o nerazumevanju obeh umetnikov do številnih predlogov, ki so jima bili dani v razmislek z namenom, da bi se uresničila njuna želja po plesnem središču kljub širitvi industrijskih zmogljivosti na skupni lokaciji.

Zanimivo je tudi, da prispevek ne seznani bralcev, da sta umetnika prejela Veliko nagrado odličnosti in mojstrstva leta 1999, ki so jo dolenjski in belokranjski ekonomisti ter gospodarstveniki, združeni v Forum odličnosti in mojstrstva, slavnostno podeljevali vsako leto svojim najpomembnejšim rojakom. Umetnikoma je nagrado izročil predsednik Državnega zbora dr. Janez Podobnik.

Bralci Izziva za realno razumevanje nekdanjih odnosov med meščani in umetnikoma potrebujejo mnenje in obnašanje vseh, ki bi v zadevi morali ustvarjalno sodelovati, da se lahko uresničujejo tako interesi po plesnem centru kot tudi potrebe po novih delovnih mestih in primernih materialnih osnovah za skupen razvoj. Samo tako je razumeti to moje opozorilo.

Joža Miklič

Krka, d. d., Novo mesto je pred leti dedičem predlagala – to pobudo je podpiralo tudi Društvo baletnih umetnikov Slovenije –, da bi hišo preuredili v manjši baletni muzej. Vendar svojci ge. Pie in g. Pina Mlakarja z dejanji tega niso podprli. Večina opreme, dokumentov in drugih omembe ali ogleda vrednih eksponatov je bila v lasti dedičev in predmetov danes ni več v hiši. Vendar hišo s slamnato streho in njeno okolico redno in skrbno vzdržujemo, saj želimo ohraniti njen originalni videz in spomin na oba umetnika. Med drugim redno vzdržujemo, obnavljamo in menjujemo slamnato kritino; mojstri za tovrstna opravila so danes že zelo redki. Tudi stara lesena konstrukcija hiše zahteva vzdrževanje in redna popravila. V okolici hiše pa kosimo travo, obrezujemo grmovnice in drevje ter urejamo in čistimo dovozne in pešpoti.

Krka je z Društvom baletnih umetnikov Slovenije v rednih stikih in skupaj z njimi smo pretehtali morebitne vsebine, s katerimi bi domačijo približali najavljenim zainteresiranim skupinam. Prav v letu 2019, ko je društvo skupaj s številnimi partnerji organiziralo baletni večer ob 100-letnici slovenskega baleta in jubilejno razstavo, ki predstavlja zgodbo o baletu na Slovenskem in o poklicu baletnih plesalcev, smo naše dogovore tudi že konkretizirali. Uresničujemo idejo o obeležitvi / razstavnih panojih pred domačijo in v okviru tega dogovarjamo tudi baletno predstavo. V Krki pri tem z veseljem sodelujemo in pozdravljamo pozitiven pristop Društva baletnih umetnikov Slovenije.

Služba za odnose z javnostmi Krke, tovarne zdravil, d. d., Novo mesto

ODZIV NA ČLANEK

Nekrolog: Bogdan Osolnik, častni član Društva Novo mesto

Bogdan Osolnik je bil svetovalec in usmerjevalec. Po končani drugi svetovni vojni je primanjkovalo vsega, zlasti pa znanja in sposobnosti, da bi se čim prej obnovilo porušeno in zagotovilo ljudem zaslužek ter preskrbo. Pogumni občani in Novomeščani so nenehno obiskovali svoje rojake, ki so opravljali pomembne naloge po mestih, v diplomaciji ali državnih službah, da bi izvedeli, kako se povojni problemi rešujejo v svetu, kaj odkrivajo raziskovalci in kaj poganja razvoj trgovanja. Visoki državni obiski so bili prav zato želeni, posvečali smo jim pozornost z namenom, da bi se tudi naši kraji vključevali v družbene načrte, postajali prioriteta in prevzemali določene obveznosti do potrošnikov. Gradbinci, ki so obnavljali v vojni porušeno, so se najprej usposobili za trg in oblikovali svojo tržno ponudbo. Sledile so jim spremljajoče dejavnosti, zlasti lesarji in kovinarji, svojo pot so ubrali tekstilci, lekarna se je spreminjala v laboratorij za zdravila.

V tem času je Bogdan Osolnik kot diplomat potoval po svetu. Ker je dobro poznal potrebe svoje domovine, je po tujini potoval z odprtimi očmi. Prebiral je časopise in dostopno literaturo dežel, v katerih je bival, in s posebno pozornostjo v njih iskal informacije, ki bi bile pomembne tudi za podjetnike v Novem mestu. Opazoval in proučeval je smeri razvoja industrije v posameznih deželah in

prinašal v Novo mesto zanimive informacije, na primer o novih zdravilih v tamkajšnjih lekarnah, o željah in potrebah zdravnikov, o deželah, ki iščejo večje količine določenih zdravil. Dragoceni so bili njegovi podatki o strojih, strojni opremi ter energiji, ki jih napaja. Bogdan je poleg študijskega pristopa bogatil svoje vedenje tudi s prijateljevanjem z ljudmi, ki so že razvijali podjetništvo, sodelovali z raziskovalci in bili zainteresirani za sodelovanje. Mnogokrat je po Osolnikovem obisku v Novem mestu mag. Marta Slapar že dobila potni nalog, da obišče na primer švicarski Cillag ali kakšnega drugega proizvajalca zdravil. Ko je bil v Sovjetski zvezi, je spoznal poti nabave zdravil za celotno državo in nenehno opozarjal, kaj vse potrebuje tamkajšnji trg. V obširnih poročilih, ki so jih takrat diplomati pošiljali svojim matičnim službam, je Osolnik proučeval in podrobno poročal o razvojnih trendih ter načrtih posameznih dejavnosti, o ljudeh, ki so dobili javna pooblastila za trgovanje s tujino in o naraščajočem povpraševanju po posameznih izdelkih.

Za nas v Novem mestu so bila Osolnikova poročila pa tudi poročila drugih diplomatov obvezno branje in proučevanje. Proizvodnja zdravil je bila vezna na uvoz in je potrebovala devize, s katerimi je upravljala država. Predvsem iz tega razloga smo iskali kupce v tujini, da bi pridobili devizne olajšave, ki so bile uzakonjene za izvoznike.

V začetku sedemdesetih let je Osolnik že proučeval nastajajoče informacijske tokove, ki so nastajali v državah zahodnega dela sveta. Ugotavljal je in o tem tudi pisal, da prihaja informacijska doba, v kateri bodo informacije vedno pomembnejše, tako po vsebini kot po ažurnosti. Opozarjal je na tehnične rešitve zbiranja, obdelave in posredovanja podatkov. Bilo je to gradivo kot naročeno za proizvajalce zdravil, saj smo imeli več kot 200 izdelkov in vsak je bil sestavljen vsaj iz 20 različnih komponent, poleg tega pa so bili naši načrti veliki in usmerjeni v internacionalizacijo.

Bogdan Osolnik je bil pomemben podpornik in soustvarjalec novomeškega napredka. S svojim svetovljanskim sodelovanjem nam je nakazoval poti, po katerih smo zmogli obogatiti naše premoženje in ustvariti primerno blagostanje v okolju.

Joža Miklič

Lapajne in njegove štiri nove kolajne

Marijana Lapajneta, novega častnega člana našega društva, poznamo predvsem kot arhitekta, a še dlje kot z arhitekturo se ukvarja s športom. V mladih letih je bil odličen odbojkar, vedno pa je bil tudi dober rekreativni plavalec. Prav v plavanju danes dosega izjemne uspehe na veteranski ravni. Pred kratkim je zmagal na državnem prvenstvu na 50 m hrbtno in prsno. V prsnem slogu je bil celo za dve sekundi hitrejši kot na svetovnem prvenstvu v Južni Koreji, kjer je osvojil tri srebrne in eno bronasto medaljo, v hrbtnem pa je bil s svojim izidom, preračunanim v točke, najboljši tudi v absolutnem vrstnem redu.

Igor Vidmar

O svojem športnem udejstvovanju je Marijan Lapajne pred kratkim spregovoril tudi v intervjuju za Dolenjski list, kjer je med drugim povedal: »Koliko časa se že ukvarjam s športom, ne vem. Menda že ves čas, več kot osemdeset let. Med vojno v Kragujevcu sem rad tekkel. Tudi plavali smo veliko. Ne spomnim se, da bi se naučil plavati tako, da bi me kdo učil. Plavati znam, odkar pomnim. Spomnim se, da sem plaval v Krki, kamor sem že pred vojno hodil na počitnice k tetam na Kapitelj. V spominu imam, da je bila takrat razdalja od enega do drugega brega zame oceanska. Ko smo se po vojni preselili v Novo mesto, sem se prek sošolcev in prijateljev srečal z odbojko. Moštvo, s katerim smo igrali v prvi jugoslovanski ligi, smo sestavljali sami domači igralci. Vzporedno pa sem se ukvarjal tudi z drugimi športi, celo v višino sem skakal

in s škarjicami preskočil 165 centimetrov. To je bilo brez treninga. Če si bil takrat športnik, si bil dober v vsem. Igral sem namizni tenis, rokomet, metal kopje, zmagoval v smučanju in smučarskih tekih. V košarki je naša odbojcarska ekipa nekaj časa vedno premagala košarkarje. Pozneje so začeli tudi oni resneje delati in se to ne bi več zgodilo.«

Pri 73-ih letih se je včlanil v klub

V plavanju je bil uspešen že prej, ko je zmagoval na rekreativnih tekmovanjih, v zrelih letih pa je začel osvajati medalje tudi na tekmovanjih svetovne plavalne zveze Fina. Začelo se je pred dvanajstimi leti, ko je v Poletu zasledil prispevek o naših plavalcih, ki hodijo na svetovna veteranska prvenstva. V članku je bila tudi telefonska številka kluba, ki se je ukvarjal s

Foto: osebni arhiv Marijana Lapajneta

tem, in poklical je predsednico Tino Jeromen. Zdaj jo kliče mama Tina, čeprav je še mlada. Včlanil se je v njihov klub in tisto leto zamudil prijavo na evropsko prvenstvo v Kranju, naslednja leta pa je redno nastopal na svetovnih in evropskih veteranskih prvenstvih ter seveda na državnih prvenstvih in pokalnih tekmovanjih.

Če treniraš, je fino, da se tudi kje pokažeš

Na vprašanje, koliko medalj je že osvojil na svetovnih in evropskih prvenstvih, ni odgovoril neposredno: »To je pa tako. Treniraš najprej zaradi sebe, da ne zakrniš. To mi je najpomembnejše. Če treniraš, je fino, da se tudi kje pokažeš. Če greš na tekmo, se moraš nanjo dobro pripraviti. Tako se vse poveže v neko spiralo. Uživam tudi, ko se na tekmi pojavi adrenalin. Ker sem vedno rad zmagoval, rad zmagujem tudi tu. Bil sem na treh evropskih in šestih svetovnih prvenstvih do zdaj. Vedno sem se uvrstil vsaj do desetega mesta, povprečje je

okoli petega mesta. Prvo medaljo sem osvojil v Kazanu, pred dnevi pa sem se vrnil iz Gwangjuja iz Južne Koreje, kjer sem osvojil tri srebrne in eno bronasto medaljo. Tekmujem v prsnem, hrbtnem in od letos tudi v prostem slogu, le delfinu ne. Lušno je zmagovati in osvajati medalje. Če nimaš tega v sebi, je tudi na tekmo brez zveze iti.«

Čeprav je dopolnil že šestinosemdeset let, ima še načrte, tudi v športu. Na vprašanje, kakšne, pa odgovori: »Bom takole s prstom gor pokazal, kot to naredi Đoković. Najprej evropsko prvenstvo prihodnje leto v Budimpešti, potem pa naslednje leto svetovno prvenstvo v Fukuoki.«

Društvo Novo mesto čestita svojemu članu za dosežene uspehe in se veseli skupaj z njim. S ponosom spremlja njegove podvige in mu na prvenstvih v Budimpešti in Fukuoki želi vso srečo!

Izjemen dan se začne z izjemnim spancem.

Noctiben Mea®

doksilaminijev hidrogensukcinat, filmsko obložene tablete, 15 mg

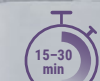
Kaj je zdravilo Noctiben Mea in za kaj ga uporabljamo? Jemanje tega zdravila se priporoča pri občasni nespečnosti pri odraslih. Če se znaki vaše boleznj poslabšajo ali ne izboljšajo v 5 dneh, se posvetujte z zdravnikom. Kaj morate vedeti, preden boste vzeli zdravilo Noctiben Mea? Ne jemljite tega zdravila, če ste alergični na doksilamin, antihistaminike ali katerikoli sestavni del tega zdravila, če ste imeli v preteklosti akutni glavkom (zvišan očesni tlak), če ste moški in imate težave z odvajanjem vode (zaradi težav s prostato ali drugih težav), če ste mlajši od 18 let. Pred začetkom jemanja zdravila se posvetujte z zdravnikom ali s farmacevtom. Pri starejših je treba zdravilo uporabljati previdno zaradi tveganja za poslabšanje kognitivnih sposobnosti, zaspanost, počasne odzive in/ali omotico, ki lahko poveča tveganje za padce. Tako kot pri drugih uspavalih in pomirjevalih bo tudi pri jemanju tega zdravila verjetno prišlo do poslabšanja sindroma spalne apneje. Med zdravljenjem ni priporočljivo pitje alkohola. Če imate dolgotrajno jetrno ali ledvično bolezen, se posvetujte z zdravnikom, da bo lahko prilagodil odmerke. Zdravilo vsebuje laktozo. Če ne prenašate nekaterih sladkorjev, se pred jemanjem tega zdravila posvetujte z zdravnikom. Otroci in mladostniki, mlajši od 18 let, zdravila ne smejo jemati. Da bi se izognili morebitnim interakcijam med različnimi zdravili, morate o kakršnemkoli drugem zdravljenju obvestiti svojega zdravnika ali farmacevta. Če ste noseči ali dojite, če menite, da bi lahko bili noseči, ali če načrtujete zanositev, se posvetujte z zdravnikom ali s farmacevtom, preden vzamete to zdravilo. Med nosečnostjo lahko to zdravilo jemljete samo, če vam je tako svetoval zdravnik. Jemanje med dojenjem ni priporočljivo. Zavedati se morate, da sta z jemanjem tega zdravila povezani zaspanost podnevi in zmanjšana pozornost. Med upravljanjem vozil in strojev ni priporočljivo sočasno jemanje drugih sedativnih zdravil, natrijevega oksibata ter seveda pitje alkohola ali jemanje zdravil, ki vsebujejo alkohol. Pri nezadostnem trajanju spanja je tveganje za pojav zmanjšane pozornosti še povečano. Kako jemati zdravilo Noctiben Mea? Priporočeni odmerek je ½ tablete do 1 tableta na dan, po potrebi se lahko poveča na 2 tableti na dan. Pri starejših in bolnikih z ledvično ali jetrno okvaro se priporoča najmanjši odmerek. Tableta se lahko deli na enaka odmerka. Pogoltnite jo z nekaj vode. Dnevni odmerek vzemite zvečer, 15 do 30 minut pred spanjem. Zdravljenje traja od 2 do 5 dni. Brez posveta z zdravnikom lahko zdravilo jemljete največ 5 dni. Če ste vzeli večji odmerek zdravila, kot bi smeli, se takoj posvetujte z zdravnikom ali s farmacevtom. Če ste pozabili vzeti prejšnji odmerek, ne vzemite dvojnega. Naslednji odmerek vzemite ob običajnem času. Možni neželeni učinki: Zaspanost podnevi, zaprtje, zastoj urina, suha usta, zmedenost, rabdomioliza, povečane vrednosti kreatin fosfokinaze v krvi, motnje vida, palpitacije srca, sedacija, kognitivne in psihomotorične motnje. Izgled zdravila Noctiben Mea in vsebina pakiranja: Filmsko obložene tablete so blede vijoličasto sive do vijoličasto sive, ovalne, izbočene, z razdelilno zarezo na eni strani. Zdravilo je na voljo v škatlici z 10 tabletami v pretisnem omotu. Način izdajanja zdravila: Zdravilo se brez recepta izdaja v lekarnah. Imetnik dovoljenja za promet z zdravili: Krka, d. d., Novo mesto, Šmarjaska cesta 6, 8501 Novo mesto, Slovenija. Datum zadnje revizije: navodila 17. 5. 2019.

Pred začetkom jemanja zdravila natančno preberite navodilo, ker vsebuje za vas pomembne podatke. Pri jemanju tega zdravila natančno upoštevajte napotke v tem navodilu ali navodila zdravnika ali farmacevta. Če opazite katerikoli neželeni učinek, se posvetujte z zdravnikom, farmacevtom ali drugim zdravstvenim delavcem. O domnevnem neželenem učinku lahko poročate tudi neposredno nacionalnemu centru za farmakovigilanco, na način, kot je objavljeno na spletni strani www.jazmp.si.

www.noctibenmea.si

Noctiben Mea®
doksilaminijev hidrogensukcinat

Odpravite nespečnost in začnite dan spočiti.

Učinkuje hitro –
vzame se
15 do 30 minut
pred spanjem.

Deluje celo noč.

Izboljša kakovost
spanca in
naslednjega dne.

KRKA

Dr. Josip Režek

(1883-1966),
pravnik

Luka Rems

Dr. Josipa Režka bi lahko iz pozabe v zavest Novomeščanov vrnili s pomočjo razstav in kulturnih prireditev, postavitev spominskega obeležja in z morebitnim vnovičnim poimenovanjem ene od ulic po njem (vir: Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si).

Čeprav je zaznamoval Novo mesto, ga danes skoraj ne poznamo. Nadarjeni Belokranjec je bil med obema vojnama njegov župan. Mestu je med drugim dal prenovljen ulični sistem in novo šolsko poslopje ter odločilno prispeval k stanovanjski pozidavi današnje Cankarjeve ulice, kar velja za prvo zgodovinsko širitev Novega mesta.¹ Njegova bleščeča kariera je po vojni doživela tragično usodo.

Na Krašnjem Vrhju se je 5. marca 1883 kot najmlajši otrok rodil Katarini Nemanič in Janezu Režku. Osnovno šolo je obiskoval v Metliki. Ker je bil zelo uspešen, je šolanje nadaljeval na novomeški gimnaziji. Po maturi je na Dunaju in nato

v Pragi študiral pravo. Študij se je zelo zavlekel, saj je nastopila vojna vihra in je bil Režek dodeljen na fronto v Dolomite. Diplomiral je šele 28. maja 1920 na Pravni fakulteti v Ljubljani in se odločil za odvetniški poklic.

Po vrnitvi v Novo mesto je opravil pripravništvo in zaslovel kot izvrsten odvetnik.² »Te bom dal Režku!« so si v sporih grozili njegovi belokranjski rojaki. O njegovem mojstrstvu priča tudi pogovor Ivana Nemaniča z dr. Ljubo Prenner, ki so jo stanovski kolegi uvrstili med deset najbolj slavnih slovenskih odvetnikov. »Dobro se ga spomnim, kako me je v neki pravdi na sodišču noter položil,« je dejala. Režek se je poročil s Pavlo Zurch in imel z njo tri otroke: Juto, Boruta in Gorazda.

Odvetništvu sledilo politično udejstvovanje

Režek je uspešno vstopil tudi v politiko – občinski odborniki so ga 24. februarja 1924 izvolili za novega novomeškega župana. Le nekaj mesecev zatem se je vpisal v zgodovino, ko je 27. julija na Glavnem trgu z besedami »Ave, Triumfator!« sprejel Leona Štuklja, ki se je z olimpijskih iger v Parizu vrnil z dvema zlatima kolajnama.

Po duši je bil liberalec, zato so ga klerikalci pogosto kritizirali. A ni imel časa zanje. Že na začetku mandata se je moral soočiti s pomankanjem stanovanj. Po prvi svetovni vojni se je število prebivalcev v mestih zelo povečalo, čemur ni sledila ponudba nastanitev. Leta 1927 ustanovljeni Stavbni zadrugi uslužbencev in upokojencev Novo mesto je zato po simbolični ceni dinar za kvadratni meter prodal zemljišče ob poslopju gimnazije in zadružnikom zagotovil poroštvo za posojilo, ki so ga ti vzeli za gradnjo hiš. Že do leta 1929 je na predelu, kjer je danes Cankarjeva ulica, zraslo prvih 19 večstanovanjskih oziroma družinskih hiš. Stanovalci na novo zgrajene t. i. uradniške kolonije so v zahvalo za pomoč predlagali, da se nova ulica poimenuje po njem, kar se je na koncu tudi zgodilo.

Nova mestna šola in prenovljen ulični sistem

Mesto je krvavo potrebovalo tudi novo šolsko poslopje. Stara gimnazija je bila dotrajana in na Ministrstvu prosvete v Beogradu so celo ugotovili, da je Novo mesto edino ljudskošolskega poslopja. Takratni učitelji so pikro pripominjali, da mesto ne bo dobilo nove ljudske šole, dokler ne bo za župana izvoljena oseba, ki bo imela svoje otroke v ljudski šoli. Pod vodstvom Režka, očeta več otrok, so se začele ključne dejavnosti za uresničitev maksimalističnega programa izgradnje nove šole. Novo mesto je jeseni 1929 dobilo najmodernejše

šolsko poslopje v Sloveniji, v katerem je danes Osnovna šola Center.³

Pospešen razvoj mesta, ki je bil posledica številnih gradbenih projektov, se je odrazil v novih ulicah, ki še niso imela imena, medtem ko so bila nekatera druga imena neskladna z zakonom. Občinski odbor je s sprejetjem odloka sreskega⁴ načelstva z dne 13. decembra 1930 korenito spremenil oziroma dopolnil obstoječi ulični sistem iz leta 1892. Poimenovanje ulic po še živečima naravoslovcu Ferdinandu Seidlu in županu dr. Josipu Režku je bilo izvedeno mimo vseh ustaljenih pravil, a pravila za vladarje ne veljajo.

Politik, zvest kralju in slovenskemu meščanstvu

Režka ne smemo le idealizirati, bil je pač politik. In ti so vedno preračunljivi. Po uvedbi diktature kralja Aleksandra je bil član edine zakonite in vladne stranke Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije (JRKD), ki se je pozneje preimenovala v Jugoslovansko nacionalno stranko (JNS). »V času, ko zločinskim nakanam zunanjih sovražnikov Jugoslavije dajejo potuho tudi v domovini nekateri voditelji bivših političnih strank, ki skušajo zlorabiti težko gospodarsko in socialno preizkušnjo našega naroda ...« je goreče ves čas branil vladajoči režim. Ko je leta 1935 sklenil župansko kariero v Novem mestu, so mu bila odprta vsa vrata. Na državnozborskih volitvah istega leta je bil na listi takratnega predsednika vlade Bogoljuba Jevtića za srez Novo mesto izvoljen v Narodno skupščino Kraljevine Jugoslavije in postal celo njen podpredsednik.

Režek se je osredotočal predvsem na razmere v lokalnem okolju in ves čas poudarjal pomen meščanstva. Ko je bilo Novo mesto leta 1934 objavljeno k ustvarjanju Kronike slovenskih mest, je zapisal: »Da ohranimo potomcem jasno sliko današnjih dni, neskajen spomin dela in napore slovenskega meščanstva pri oblikovanju kulturnega in socialnega življenja, da preiščemo preteklost in rešimo bodočnost, da najdemo svoj čas in zagledamo svoj obraz, zato pišemo 'Kroniko slovenskih mest'.«

Iz elite na obrobje družbe

V obdobju med obema vojnama je bil nesporno del družbene elite in njegova beseda je veliko pomenila. Živel je v vili, v kateri je danes sedež javnega podjetja CEROD, d. o. o. (Kettejev drevored 3), imel pa je še več drugega premoženja.

Druga svetovna vojna je vse spremenila. Že v času oboroženih spopadov so ga večkrat zaprli partizani. Vojaško sodišče ga je 3. avgusta 1945⁵ spoznalo za krivega, ker naj bi zagovarjal gibanje domo-

brancev in deloval v njihovo korist, čeprav mu očitanih ravnanj niso nikoli dokazali. Obsodba je temeljila na »delnem priznanju v zvezi z izčrpnimi in zanesljivimi podatki prijav naše narodne oblasti«, kar je dovolj zgovorno.

Dobil je osem let zaporne kazni, izgubil je volilno pravico in pravico do javne službe. Zaplenili so mu večino premoženja, ostal je brez pokojnine. Na pogreb svoje žene, ki je leta 1945 umrla za rakom, so ga pripeljali v lisicah. Sicer ni prestal celotne kazni, saj so ga kmalu izpustili, a je ostal odrinjen na rob družbe. Izbrisali so vsak spomin nanj. Režkova cesta se je preimenovala v Cankarjevo ulico.

Režek si je dlje časa neuspešno prizadeval za obnovo kazenskega postopka in vrnitev premoženja. Ker na vnovično odprtje odvetniške pisarne ni mogel računati, je delal pri sinu Borutu v Ljubljani. Leta 1966 ga je pri Trebnjem zbil vlak in se je zdravil v novomeški bolnišnici. O njegovem slabem razpoloženju pred smrtjo priča odgovor na vprašanje medicinske sestre, ki ga je prepoznala: »Kaj niste vi doktor Režek?« Odvrnil ji je: »Bil sem enkrat, zdaj sem pa nič.« Bolnišnično zdravljenje ni bilo uspešno in Režek je 22. decembra 1966 umrl. Pokopan je na pokopališču v Šmihelu.

Viri in literatura

Andrejčič, Anton: Zgodovina osnovnega šolstva v Novem mestu in Osnovne šole Center, Osnovna šola Center, Novo mesto 2004.

Gašparič, Jure: Josip Režek, v: Slavni slovenski pravdarji: Slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki (ur. A. Razdrih in P. Premzl), Umetniški kabinet Primož Premzl, Maribor 2018, str. 208–209.

Goričan, Alojz; Jerše, Ladislav; Lipold, Franjo; Pirc, Ciril in Režek, Josip: Župani slovenskih mest – Kroniki, v: Kronika slovenskih mest, 1 (1934) 3, str. 161–163.

Katalenić, Marina; Kranjc, Marija Ana; Zanoški, Natalija in Ostanek, Petra: Odkrita arhitektura 1900–2000 v Mestni občini Novo mesto, Mestna občina Novo mesto, Novo mesto 2016.

Nemanič, Ivan: Pomembni možje rodovine Režek s Krašnjega Vrhja, v: Arhivi, 28 (2005) 2, str. 175–182.

Odvetniška zbornica Slovenije: Seznam vseh odvetnikov vpisanih v OZS od leta 1918 do leta 2018, URL: <http://www.odv-zb.si/imenik/seznam-vseh-odvetnikov-vpisanih-v-ozs-od-leta-1918-do-leta-2018> (8. december 2019).

Picelj, Zdenko; Podgornik, Judita in Tončič, Ludvik: Novomeške ulice, Dolenjski muzej, Novo mesto 1994.

Polenšek, Jakob: Dr. Josip (Jožef) Režek (1883–1966), v: Rast, 23 (2012) 3–4, str. 25–31.

- Kandija je postala sestavni del Novega mesta leta 1923, medtem ko so bili ostali predeli priključeni šele v 70. letih prejšnjega stoletja (npr. Brod, Irča vas, Bršljin, Zabja vas itd.).
- V imenik odvetniške zbornice je bil vpisan 20. marca 1923.
- Stavba Osnovne šole Center je razglašena za nepremični kulturni spomenik lokalnega pomena.
- Srez pomeni politični okraj v stari Jugoslaviji.
- Istega dne je bil izbrisan iz imenika odvetniške zbornice.

Spoštovane članice in člani Društva Novo mesto, prosimo vas, da nam na naslov drustvo.novo.mesto@gmail.com pošljete svoj elektronski naslov, da vas bomo lažje in hitreje obveščali.

